

**Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини**

СИНТАКСИС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**Методичні рекомендації
до виконання лабораторних робіт,
індивідуального навчально-дослідного завдання
та самостійної роботи**

Умань – 2016

УДК 811.161.2
ББК 81.2Укр
С 95

Рекомендовано до друку вченою радою факультету української філології (протокол № 1 від 14 вересня 2016 року).

Рецензенти:

Торчинська Н. М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету;

Шевчук І. Л., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Синтаксис української мови: Методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт, індивідуального навчально-дослідного завдання та самостійної роботи / уклад. О. В. Дуденко. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2016. – 68 с.

Навчальний посібник містить методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт, індивідуального навчально-дослідного завдання та самостійної роботи із синтаксису української мови, що вивчається студентами-філологами освітнього рівня бакалавр денної та заочної форми навчання.

На допомогу студентам, окрім завдань лабораторних робіт, розміщено схеми та зразки розборів синтаксичних одиниць та конкретні рекомендації до виконання кожного завдання, із прикладами та порадами. Наведено орієнтовні теми для ІНДЗ та алгоритм його виконання, а також питання, що виносяться для самостійної підготовки студентами.

УДК 811.161.2
ББК 81.2Укр

Лабораторна робота № 1

Тема: СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

Мета: поглибити теоретичні знання про будову та різні типи словосполучень; вдосконалити навички мовного аналізу сурядних та підрядних словосполучень; розвивати творче мислення та комунікативну компетентність студентів; виховувати почуття краси рідного слова.

Завдання

1. Запропоновані словосполучення поділити на вільні та невільні (синтаксичні, лексичні, фразеологічні).
2. Знайти зайве словосполучення за типом синтаксичного зв'язку.
3. Охарактеризувати словосполучення за типом синтаксичного зв'язку, синтаксичних відношень та морфологічним вираженням стрижневого слова.
4. Скласти словосполучення за моделями.
5. Виписати із речення усі словосполучення, дати їм повну характеристику.

Варіант 1

1. Водити за носа, цвіт вишні, Кривий Ріг, кожен із нас, занадто спокійний, рукою подати.
2. Зустрілися біля театру, червоний від хвилювання, з нашими друзями, промінь сонця, перевіривши почуття.
3. Море світла, широкі обійми, радісно тремтить, життя щасливе, поет-романтик.
4. Атрибутивне–субстантивне–узгодження; об'єктне–вербальне–керування; об'єктне–ад'єктивне–керування; обставинне–нумеральне–керування; атрибутивне–субстантивне–прилягання.
5. Легенька хвиля ледве помітно зносить човна вбік (О. Довженко).

Варіант 2

1. Чорне море, дякувати батькам, надути губи, рожеві хмари, діти з батьками, вищий за мене.
2. Корисний усім, рушив услід, сфера послуг, рахуючи гроші, байдужий до всього.
3. На синьому небі, річка Дніпро, вітати гостей, хмара росла, сидить задумавшись.
4. Об'єктне–нумеральне–керування; предикативне–прономінальне–координація; об'єктне–ад'єктивне–керування; обставинне–адвербіальне–прилягання; об'єктне–вербальне–керування.

5. Здалека перед чорною стіною лісу парувала туманами Ворскла (Б. Антоненко-Давидович).

Варіант 3

1. Леся Українка, збити з пантелику, рожевий від сонця, пожовклий лист, ніхто з дівчат, спочити на лаврах.

2. Бажання знати, сьогодні вночі, найголовніше завдання, дуже тихо, дорога ліворуч.

3. Почувши пісню, вміння переконувати, сонячний промінь, річка тече, мати-земля.

4. Обставинне–вербальне–керування; атрибутивне–субстантивне–прилягання; обставинне–адвербіальне–прилягання; атрибутивне–субстантивне–кореляція; об’єктне–прономінальне–керування.

5. Десь дівчата понесли свою тиху пісню про кохання (М. Стельмах).

Варіант 4

1. Раптові відлиги, Марко Вовчок, шумить море, наживати п’ятами, табуни овець, бабине літо.

2. Думати довго, бажання побачити, дуже помітно, зустрічати батька, мандрувати пішки.

3. Свої інтереси, тремтячи від холоду, десь угорі, слова-сльози, я щаслива.

4. Атрибутивне–субстантивне–керування; об’єктне–вербальне–керування; обставинне–вербальне–прилягання; предикативне–прономінальне–тяжіння; обставинне–адвербіальне–прилягання.

5. Пахощі липи і квіток носилися в повітрі і розвівалися далеко навкруги (Панас Мирний).

Варіант 5

1. Щось новеньке, місячне сяйво, Уральські гори, впав в око, столиця України, прийти вчасно.

2. Гідний уваги, найкращі землі, ніжний шепіт, сонячні зайчики, моя мрія.

3. Тихенько заспівав, місто Умань, почервоніло небо, темний ліс, творчість Шевченка.

4. Атрибутивне–нумеральне–узгодження; атрибутивне–субстантивне–кореляція; об’єктне–адвербіальне–керування; обставинне–вербальне–прилягання; предикативне–субстантивне–координація.

5. Срібlistий місяць тихо чарівне світло лив на сонну землю (І. Франко).

Варіант 6

1. Точити ляси, банк «Надра», подорожуючи лісом, день і ніч, Михайло Стельмах, три брати.

2. Вісім гривень, з радісним галасом, гармонія звуків, зачарований життям, прокладаючи дорогу.

3. Дуже добрий, перший сніг, думає про майбутнє, річки й озера, шелестить листя.

4. Атрибутивне–субстантивне–узгодження; об'єктне–нумеральне–керування; обставинне–адвербіальне–прилягання; атрибутивне–субстантивне–керування; атрибутивне–нумеральне–узгодження.

5. Виходить дівчина із хати холодної води з криниці набрати (А. Малишко).

Варіант 7

1. Не покладаючи рук, любов до землі, жоден із присутніх, Академія наук, ні пари з уст, їхати до Києва.

2. Зачарований морем, спинився біля порога, двоє дівчат, мрія відпочити, відчуття перемоги.

3. Наблизився до нього, його голос, обриваючи яблука, дощ іде, небо синє.

4. Об'єктне–вербальне–керування; предикативне–прономінальне–координація; атрибутивне–субстантивне–прилягання; об'єктне–вербальне–керування; обставинне–вербальне–керування.

5. Літом пекучі вітри й сонце випалюють все навкруги (В. Кучер).

Варіант 8

1. Багато працює, швидко і вигідно, Восьме березня, замилувати очі, п'ять днів, Ольга з Олегом.

2. Вісті звідусіль, чудово пахне, вертаючись додому, бажає щастя, дуже приємно.

3. Зелений гай, підхоплений хвилею, руки-крила, слухає байдуже, співає жайворонок.

4. Атрибутивне–субстантивне–кореляція; об'єктне–ад'єктивне–керування; обставинне–ад'єктивне–керування; обставинне–вербальне–прилягання; об'єктне–адвербіальне–керування.

5. Лункі октави дальніх пологів запише обрій у вечірній простір (Л. Костенко).

Варіант 9

1. Її зошит, ловити гав, Біла Церква, кращий за всіх, два дні, пасти задніх.

2. Таємнича розмова, мокрий від сліз, добріший від сестри, варити борщ, лагідний до всіх.

3. Подорожуючи лісом, ніч дивна, кава по-закарпатськи, наше майбутнє, глибина ріки.

4. Обставинне–нумеральне–керування; обставинне–адвербіальне–прилягання; атрибутивне–субстантивне–кореляція; предикативне–прономінальне–тяжіння; атрибутивне–субстантивне–прилягання.

5. Над сизим смутком ранньої зими принишкли хмари, мов копиці сіна (В. Симоненко).

Варіант 10

1. Вищий за батька, борошніста роса, напустити туману, чарівна мелодія, початок літа, Високий Замок.

2. Широкі обійми, моє життя, думки не висловлені, одне бажання, несподівана пригода.

3. Зітхав крізь сон, нахилившись вниз, блакитні простори, Україна-мати, вечір прийшов.

4. Атрибутивне–субстантивне–прилягання; об'єктне–вербальне–керування; об'єктне–прономінальне–керування; обставинне–адвербіальне–прилягання; предикативне–субстантивне–координація.

5. Линуло далеко по лісу мрійливе й приємне туркотіння горлиць (А. Шиян).

Варіант 11

1. Білий гриб, хтось невідомий, уманська «Софіївка», ніжно шепотіти, ні риба ні м'ясо, кава з тістечком.

2. Агроном-садовод, трава деревій, місто Львів, листя шепоче, роси-перли.

3. Зніматися вгору, місячне сяйво, уклавши угоду, ріка бурхлива, дорожчий за все.

4. Об'єктне–вербальне–керування; обставинне–нумеральне–керування; атрибутивне–нумеральне–узгодження; обставинне–вербальне–керування; предикативне–субстантивне–тяжіння.

5. Тепер біль розлуки з рідним краєм зливався зі смутком спогадів (З. Тулуб).

Варіант 12

1. Пасти задніх, кінець зими, рання весна, дуб та береза, мріяти про Карпати, Азовське море.

2. Один біля одного, далеко від лісу, шум плавнів, мовчки дивитися, милуватися краєвидом.

3. Моя мрія, уміння творити, пісня про рушник, хтось плаче, двоє з них.

4. Обставинне–вербальне–керування; об’єктне–адвербіальне–керування; предикативне–прономінальне–тяжіння; атрибутивне–субстантивне–кореляція; обставинне–вербальне–прилягання.

5. Він полюбляв Карпати за їхню урочисту суворість і величну красу.

Варіант 13

1. Наша Батьківщина, мати-й-мачуха, облизня піймати, продовження книги, двадцять років, завжди вірити.

2. Дівчина мріє, обов’язок допомогти, його кімната, надзвичайно вдалий, намір розлучитися, швидко одружитися.

3. Очі-озера, осінній день, небо плаче, думки про щастя, дуже зажурений.

4. Атрибутивне–субстантивне–прилягання; предикативне–прономінальне–координація; об’єктне–вербальне–прилягання; об’єктне–ад’єктивне–керування; обставинне–нумеральне–керування.

5. Із правдою розлучені слова кудись біжать по сірому перону (Л. Костенко).

Варіант 14

1. Щось таємниче, легка промисловість, обов’язкова робота, спогади про подорож, університети та інститути, вивчити напам’ять.

2. Закоханий у мене, я з друзями, зима і літо, очікування кращого, думати про майбутнє, допомога батькам.

3. Двоє друзів, неймовірні пригоди, гарно вишиває, розмова пошепки, хлопець схвильований.

4. Атрибутивне–субстантивне–кореляція; об’єктне–ад’єктивне–керування; атрибутивне–субстантивне–прилягання; обставинне–адвербіальне–прилягання; предикативне–субстантивне–тяжіння.

5. Ще над Дніпром клубочиться задуха, і пахне степом сизий деревій (Л. Костенко).

Варіант 15

1. Середина року, гарний настрій, лежить на столі; не бажання, а необхідність; ковтнути язика, добре вчитися.

2. Наталя Іванівна, вчитель-філолог, озеро Синевір, гриб боровик, журнал «Дивослово», лисичка-сестричка.

3. Активний і відповідальний, дівчина закохана, тепло від рук, надзвичайно переконливо, моя мрія.

4. Предикативне–субстантивне–координація; об’єктне–вербальне–

керування; обставинне–адвербіальне–прилягання; об’єктне–прономінальне–керування; атрибутивне–субстантивне–прилягання.

5. В дні, прожиті печально і просто, все було як незайманий сніг (Л. Костенко).

Рекомендації до виконання роботи

1. Перед виконанням повторити вивчене з теми «Словосполучення».

2. У завданні 1 переписати словосполучення і проти кожного зазначити потрібне: *вільне* / *лекс. невільне* / *фразеол. невільне* / *синтакс. невільне*.

3. У завданні 2 визначити тип синтаксичного зв’язку кожного словосполучення. Одне із запропонованих має відрізнитися від решти. Це і потрібно вказати, наприклад: в усіх словосполученнях тип підр. зв’язку – керування, а у такому (вказати) – узгодження.

4. У завданні 3 переписати словосполучення і проти кожного зазначити відповідний тип зв’язку, тип відношень і за стрижневим словом, наприклад: *дівчина посміхається* – координація, предикативні відношення, субстантивне.

5. У завданні 4 переписати характеристику словосполучення і проти кожної навести приклад: об’єктне – прономінальне – керування – ми з тобою; я з батьками та ін.

6. У завданні 5 з даного речення виписати усі словосполучення, починаючи із предикативного (підмет–присудок, група підмета, група присудка, інші словосполучення), охарактеризувати кожне за схемою.

СХЕМА РОЗБОРУ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

1. Словосполучення, яке аналізується.

2. Група за ступенем злиття компонентів (вільне/невільне).

3. Група за кількістю компонентів (просте/складне).

4. Група за функціональними особливостями (предикативне/непредикативне).

5. Група за типом синтаксичного зв’язку (сурядне/підрядне).

6. Різновид синтаксичного зв’язку (узгодження, керування...).

7. Різновид семантико-синтаксичних відношень (об’єктні...).

8. Тип за характером стрижневого слова (субстантивні, вербальні...).

9. Засоби поєднання компонентів (інтонація, форми слова, службові слова, порядок слів).

Любов до матері – словосполучення *вільне, просте, непередикативне, підрядне, керування (слабке, опосередковане), об’єктно-атрибутивні відношення, субстантивне (іменниково-іменникове), форми слова, службові слова.*

Лабораторна робота № 2

Тема: ГОЛОВНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

Мета: поглибити знання студентів про види та способи вираження головних членів речення: підметів та присудків; удосконалити практичні навички виділення граматичних основ у реченнях; розвивати творчі вміння студентів у царині синтаксису простого речення.

Завдання

1. Знайти у реченнях підмети, назвати структурний різновид кожного, вказати на їх морфологічне вираження.

2. Увести слова в речення, поєднавши таким чином, щоб їх можна було кваліфікувати як синтаксично неподільні підмети зі значенням:
а) сумісності; б) кількості; в) вибірності.

3. Знайти у реченнях присудки, назвати структурний різновид кожного, вказати на їх морфологічне вираження.

4. Трансформувати речення так, щоб змінився різновид присудка (а) простий ускладнений; в) складений; г) складений ускладнений).

Варіант 1

1. 1. Довкола пливе безліч срібних павутинок... (В. Скуратівський).
2. А в другій половині дня наступило, нарешті, омріяне, довгождане (О. Гончар).
3. Зграї шпаків цілими днями літають над полями, над луками, шукають собі їжу (В. Чапліна).
4. «Диво калинове» Дмитра Білоуса – це наша духовна історія (І. Кирпель).
5. Чалапає по мокрій землі босими ногами, а за ним аж двоє з автоматами наготові... (Ю. Збанацький).
6. Мільйони зір повільним бігом плывуть над нами, мов річка (Т. Масенко).

2. Учень, учитель, кожний, багато.

3. 1. Чабан Горпищенко собою незavidний. Але в степу він якось далеко видний (О. Гончар).
2. Бідний прийшов додому, думав, думав та й ну журитися (Нар. тв.).
3. Те слівце прилипло до Тосика й стало правити за прізвисько (Б. Харчук).
4. Рожевощока осінь, як справжня господиня, почала наводити лад: позолотила гаї й діброви, запросила в гості ранкову прохолоду з густими туманами та крихкою памороззю (В. Скуратівський).
5. Традиційно осінь вважається порою статків (В. Скуратівський).
6. Що може душу сколихнуть рабу? (Л. Костенко).
7. Ти матимеш змогу перевірити кожен мій запис (В. Собко).
8. Їй ще й тепер мало не кожна людина здавалася чимось незвичним (З підр.).

4. За клоччям туманів мишачого кольору зникли береги острова (М. Ткач).

Варіант 2

1. 1. Раз тягнули чотири волики тяжкенький плуг вечором з поля додому (Нар. календар). 2. Хай на своїм віку кожен з нас посадить дерево в полі чи у садку! (І. Нехода). 3. На вишеньку біля порога прилетіла зграйка горобців (О. Донченко). 4. Всі вони (артилеристи) зв'язані міцною дружбаю (В. Кучер). 5. Те її «Я тебе чекатиму» ніжно юрмилося десь в потаємному куточку Андрієвого серця (Газ.). 6. Полюблена частина душі зненацька випростовувала крила у невиразному, жагучому пориві (В. Підмогильний).

2. П'ять, діти, мати, хтось.

3. 1. Я був увесь у полоні любові до чудесного Далекого Сходу (Є. Досвітній). 2. Говорити він умів і завжди бундючно підкреслював свій жертвенний героїзм за долю чужої йому країни (І. Ле). 3. Рідну мову повинна берегти, розвивати кожна людина (В. Горбачук). 4. Як же без мене ти будеш рости? (О. Олесь). 5. А його очі були ще синіші за небо, прозорі, як камінь-сапфір (О. Гончар). 6. Зал в огнях, кружляють пари, хвилі музики пливуть (В. Сосюра). 7. Вже й баба йому за космонавта (О. Гончар). 8. Він запросив Черниша сісти (О. Гончар).

4. Зіходить тепла вечорова зоря, бринить на синіх матерніх очах (А. Малишко).

Варіант 3

1. 1. Через того самоката посварилися ми з братом... (Г. Бойко). 2. Хтось із пасажирів згадав, як отут, на цій набережній, зародились і набрали широкого розголосу молодіжні походи з озеленення міста (Я. Баш). 3. Сім хлоп'ят і сім дівчаток – років їм усім по сім – ранком вийшли на Хрещатик... (М. Вороний). 4. Ясна річ, чимало прізвищ пов'язано з різноманітними професіями: Бондар, Бондаренко, Гончар, Швець, Шевченко, Скляр (І. Вихованець). 5. «Хліб, сіль і честь» – епіграф до роману «Хліб і сіль» М. Стельмаха (Із підручника). 6. Це «добре» прозвучало тепер м'яко, як сердечна просьба (І. Вільде).

2. Дехто, кільканадцять, вихователь, вихованець.

3. 1. Євген розпалився. Але він умів брати себе в руки (Б. Харчук). 2. Двоє із них були Андрієвими ровесниками (Газ.). 3. Кайдаш пішов у вівторок служити за паламаря (Нечуй-Левицький). 4. Зварич мав нагоду переконатися сам (Р. Купчинський). 5. Пан тільки хотів його взяти, а він – пурх та й вилетів у відчинене вікно (Нар. тв.). 6. Я тілом дужий, духом чистий: в мені землі моєї кров (Д. Павличко). 7. Ляльковий театр – це одне з найулюбленіших видовищ дітей дошкільного віку (Із підручника). 8. Невідоме страшне саме через те, що воно невідоме (Ю. Шовкопляс).

4. Над плесом озера я юність пригадав, вечірні небеса і посвист крил пташиних (Рильський).

Варіант 4

1. 1. Всі троє – хірург, асистент і сестра – ствердно хитнули йому головами (О. Довженко). 2. Одна помилка завжди тягне за собою низку інших! (О. Довженко). 3. Сади Семіраміди — одне з семи чудес світу (Газ.). 4. Довгі два дні стояли між мною і моїм коханням (Газ.). 5. Хтось болючо близький, хтось, хто мусив загинути, – ось зацілів (Є. Маланюк). 6. Бо їй було багато тисяч літ (О. Пахльовська).

2. Чимало, інтелігенція, робітники, деякі.

3. 1. Та й давай вони пошепки говорити про ті гроші (Нар. тв.). 2. А отаман гнув бога до землі, ось-ось мав покласти його на лопатки! (Б. Харчук). 3. Ти занадто романтик (О. Гончар). 4. Як же без мене ти будеш рости? (О. Олесь). 5. Україна – одна з небагатьох країн у світі, прадавня назва якої походить, певно, не від імені народу, а має астральне, сонячне походження (О. Шокало). 6. Я ради цього ладна жить (Л. Костенко). 7. Оця реальна мить вже завтра буде спомином (Л. Костенко). 8. П. Г. Тичина почав писати у чорні літа заборони українського слова (Журн.).

4. Садам юність розквітла на донецькій землі (В. Сосюра).

Варіант 5

1. 1. І обнявся сміх з журбою, ненависть – з любов'ю (В. Симоненко). 2. Не я один духовну спрагу маю (О. Гончар). 3. Кілька потоків думок з ревінням розривали його голову (М. Стельмах). 4. Пасуться в душах табуни табу (Л. Костенко). 5. «Лебеді материнства» – своєрідний заповіт В. Симоненка (Із підручника). 6. Вони обидві ще довго житимуть у мареннях про втрачене (Р. Горак).

2. Всякий, викладач, студент, сорок.

3. 1. А Кирило його булавою – гуп (Нар. тв.). 2. Жити серед саду – це значить збагнути саму сутність буття (І. Цюпа). 3. Маркіян із Дмитром з дитинства були нерозлийвода (Газ.). 4. А вони як кинуться купою до столу (П. Куліш). 5. Ось візьму дощину сорочину, у портфель букварика вкладу, вперше в школу проведу дитину і забуду хоч на день біду (В. Ткаченко). 6. Він народився в сорочці (Ю. Шовкопляс). 7. І раптом все блискавично, за один день почало переінакшуватися в її душі (М. Стельмах). 8. Широкою була сфера використання рушників... (Г. Бондаренко).

4. І новий, святковий день широко розгорнув лебедині крила (Ю. Збанацький).

Варіант 6

1. 1. У клубі було повнісінько людей, ніде голці впасти (Газ.). 2. «Аве Марія» І. Багряного спричинила великий переполох у радянській літературній критиці (Газ.). 3. Скільки ще пісень, ще скільки слів неказаних у серці (В. Сосюра). 4. Тільки «так» чи «ні», «за» чи «проти» мало сьогодні сенс (П. Загребельний). 5. Громаддя хамах повільно проплива (О. Пахльовська). 6. Лиш ходить смерть з кривавою косою (Л. Костенко).

2. Котрийсь, табун, лоша, кінь.

3. 1. Люди посунули юрмою. Ніхто не хотів бути передній (Б. Харчук). 2. А він тут глип (П. Куліш). 3. Доля дозволила побачити йому минуле України тільки на мить (Р. Іваничук). 4. Він його булавою луп та луп. Аж луна йде (Нар. тв.). 5. Добре говорити – значить просто добре думати вголос (Е. Ренан). 6. Крім цього, Левко порадив йому те, чого сам ніяк не міг зібратися зробити – оглянути місто (В. Підмогильний). 7. Ляльковий театр – це одне з найулюбленіших видовищ дітей дошкільного віку (Із підручника). 8. Андрій Григорович терпів не міг їздити з великим багажем (В. Винниченко).

4. А на той голос подає голос Маланчине серце (М. Коцюбинський).

Варіант 7

1. 1. Сто зозуль кувало щовесни (Б. Олійник). 2. Клубки остраху забилися в дівочій душі (М. Стельмах). 3. Тисячне «ура!» грозою сколихнуло податливі набряклі луги (М. Стельмах). 4. Оцих тополь приречених кортеж довічно супроводить Україну (О. Олесь). 5. А тривожне «бути чи не бути?» страшно над планетою висить (М. Луків). 6. Клапті спогадів напливають на чоловіка (З газ.).

2. Вівця, отара, якась, баран.

3. 1. Ми давай дякувати (П. Куліш). 2. Феодосійська галерея стала своєрідною школою мариністичного живопису (О. Довженко). 3. Цареві блазні і кати, Раби на розум і на вдачу, В ярмо хотіли запрягти її, як дух степів гарячу, і осліпити й повести На чорні торжища незрячу (М. Рильський). 4. Акації стояли саме в цвіту, завітчані безліччю білих китиць (Нечуй-Левицький). 5. Говорити – не горох молотити (Нар. тв.). 6. День був ясний, сонячний, починалось бабине літо (І. Ле). 7. Хвилину тому був я чародій (М. Вінграновський). 8. Ніхто не повинен говорити того, крім мене (Марко Вовчок).

4. Минуле ж сивим попелом припало (В. Захарченко).

Варіант 8

1. 1. Хтось із пасажирів згадав, як отут, на цій набережній, зародились і набрали широкого розголосу молодіжні походи з озеленення міста (Я. Баш). 2. Кілька потоків думок з ревінням розривали його голову (М. Стельмах). 3. «Патетична соната» М. Куліша – відповідь на «Дні Турбіних» М. Булгакова (Газ.). 4. Один дурень закине у воду сокиру – десять розумних не витягнуть (Нар. тв.). 5. П'ять кораблів гордо мчать по вкритому піною морю (І. Сенченко). 6. Страшна газова гангрена вразила його руку. Три дні не спускав з неї очей Орлюк (О. Довженко).

2. Дві, Наталка, Миколка, котрась.

3. 1. Хто ж це додумався викопати отут криницю й отак посадити поруч горобину і калину? (І. Цюпа). 2. Щоб у дні космічної ракети солов'я були не в силах зрозуміть? (М. Рильський). 3. Засоромились дівчата і давай бовтять полотнищами (П. Куліш). 4. Кіт хап кабана за хвіст (Нар. тв.). 5. Всі ми здатні родити лише дрібні гір кущі яблучка (Л. Костенко). 6. Чому не птахи ми з тобою? (О. Олесь). 7. Великі поети не вміють писати віршів (Л. Костенко). 8. А хто ж вам право дав одняти у народу велику гордість – пісні? (Л. Костенко).

4. Сонце вже високо піднялось над горами і пестило сині ліси (І. Сенченко).

Варіант 9

1. 1. Щось нове у серці забриніло, мов сп'янило запахом суцвіть, – будить думку і бадьорить тіло. Але що? Не можу зрозуміть (В. Сосюра). 2. Сімсот соколят на одній подушці сплять (Нар. тв.). 3. «Феномен доби» приніс Стусові в нагороду тюрми, табори, заслання (Газ.) 4. А хіба ж ми з вами не в казці живемо? (Леся Українка). 5. Іван Іванович опустил голову на груди (В. Захарченко). 6. І скільки вас в борні розбилися об граніти? (О. Олесь).

2. Службовець, керівник, хтось, кілька.

3. 1. Не міг він, бідолаха, пережити такого лиха, та мусив могли (М. Стельмах). 2. Мати Федькова хап Федька і так торсонула (В. Винниченко). 3. Вона збиралась мазать припічок (Нечуй-Левицький). 4. Покликання не якась абстрактна сила поза людиною. Це сама людина, її внутрішні духовні сили, її здатність бачити, розуміти, виховувати себе (В. Сухомлинський). 5. «Звенигора» в моїй свідомості відклалася як одна з найцікавіших робіт (О. Довженко). 6. Ніколи не покину я співати про землю, щастя і красу (О. Гончар). 7. Молоденький місяць став шляхи верстати, щоб могла людина риг його дістати (А. Малишко). 8. Ми світ навчили розмовляти, коли знеміг він з німоти (В. Коротич).

4. Над квітнем вітер голосом лісів в зелений колір день новий фарбує (Гр. Тютюнник).

Варіант 10

1. 1. Максим з Настею колись були друзями (Газ.). 2. Кайдаш сів з ними за стіл і почав балакати (Нечуй-Левицький). 3. Чумацький віз рипить піді мною (О. Довженко). 4. Більшість моїх оповідань перекладені на російську мову (М. Коцюбинський). 5. Минуло отак зо два тижні (З газ.). 6. Кожна з річечок мала свій колір води (З підр.).

2. Тисяча, дівчина, хлопець, дехто.

3. 1. Вони вийшли на річку і гайда на Голохвацький шлях (М. Хвильовий). 2. День обіцяв бути сонячним і ясним (О. Донченко). 3. Не встиг лісник навіть опустити палицю, як вовк важким ударом свого тіла звалив його на сніг (Є. Гуцало). 4. Бджоли та мурахи можуть нормально жити лише в компанії з двадцяти п'яти комах (Із підручника). 5. Наша кішка – в ліжку скік! (Н. Забіла). 5. Я гордий був. Принаймні хоч гордині ніхто не сміє збавити людині (Л. Костенко). 6. Я ж був готов за ті стіни вмирати (Л. Костенко). 7. Я щось маю розпитати (Т. Шевченко). 8. І Яворницький, цим питанням якимсь упокорений, помирнішав, подобрішав одразу і, звертаючись до натовпу, справді став про собор цей оповідати (О. Гончар).

4. Над сивою від роси долиною все нижче опускався вечір (М. Стельмах).

Варіант 11

1. 1. Хвилею зеленою здійсмається Батийова гора (М. Рильський). 2. На землі багато квітів. Поміж ними є одна (А. Чубинський). 3. Частина майдану коло Свейської брами оточена муром (Леся Українка). 4. Два із них [вітряки] ліниво хрестяться на місяць, а третій стоїть нерухомо (М. Стельмах). 5. І враз сталося щось незвичайне (М. Коцюбинський). 6. З жита раптом виринає Русалка Польова (Леся Українка).

2. Лящ, карась, деякі, чимало.

3. Хто властен виплескати море? (М. Рильський). 2. Як же без мене ти будеш рости? (О. Олесь). 3. Ледве вони закінчили копати, аж ось загуркотіли моторами великі вантажні машини (О. Копиленко). 4. Я вірші став писать під вечір золотий (В. Сосюра). 5. Очі не в змозі були відірватися від його карих очей (А. Шиян). 6. От один із тих посланців – кахи. А Кожум'яка і жахнувся (Нар. тв.). 7. Любов'ю хворий до народу – «здоровим» бути не хочу я (В. Сосюра). 8. Чи завжди кіт з собакою є ворогами? (Газ.)

4. Світить сонце тривожно з лазурних висот (В. Сосюра).

Варіант 12

1. За непослух забере тебе «Той, що в скалі сидить». 2. Бабине літо висіло на віттях, як прядиво (Леся Українка). 3. Дмитрик з Гаврилком вчепились ззаду за сани і причаїлись (М. Коцюбинський). 4. Далеко од берега грає в морі табун веселих дельфінів. 5. Ця ідея фікс прийшла до нього якось несподівано. 6. Тридцять років минуло відтоді (І. Цюпа).

2. Корова, стадо, теля, кожний.

3. Я тоді зліз на купу лози та ну гойдатися, та й ну гойдатися (О. Довженко). 2. Ну, а вмів же бути і суворим, і безжальним бути Вишня міг (М. Рильський). 3. Саям алейкум – значить «мир вам» (Газ.). 4. Залишилися вільними п'ять кімнат (Газ.). 5. Вона любила цілувати їх в руки, кланятися (Нечуй-Левицький). 6. Віддзеркалене світло здається кришталево чистим (І. Барківський). 7. Стати справжнім господарем – ось, сину, завдання (М. Стельмах). 8. Ми світ навчили розмовляти, коли знеміг він з німоти (В. Коротич)

4. У морі радості і мук життя нове цвіло, зростало (В. Сосюра).

Рекомендації до виконання роботи

1. Перед виконанням повторити вивчене про підмети та присудки, їх типи та способи вираження.

2. У завданні 1 з кожного речення виписати підмет і охарактеризувати його за типом (простий / складений) і способом вираження.

3. У завданні 2 запропоновані слова поєднати так, щоб вийшов підмет із значенням: а) сумісності (напр., *лящ із карасями ще дихали*); б) кількості (напр., *чимало карасів потрапили на його вудочку*); в) вибірності (напр., *один із карасів вистрибнув із миски*).

4. У завданні 3 з кожного речення виписати присудок і охарактеризувати його за типом (простий / складений дієслівний / складений іменний чи якийсь із них ускладнений) і способом вираження.

5. У завданні 4 дане речення трансформувати так, щоб змінився різновид присудка. Напр., речення *Призахідне сонце дарувало останні лагідні промені* перетворюємо: (а) простий ускладнений – *Призахідне сонце знай собі дарувало останні лагідні промені*; б) складений – *Призахідне сонце хотіло дарувати останні лагідні промені, але хмари заважали*; в) складений ускладнений: *Призахідне сонце ладне було дарувати останні лагідні промені навіть крізь щільні хмари*.

Лабораторна робота № 3

Тема: ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

Мета: поглибити знання студентів про види та способи вираження другорядних членів речення; удосконалити практичні навички їх виділення у реченнях; розвивати творчі вміння студентів у царині синтаксису простого речення.

Завдання

1. Підкресліть другорядні члени речення, схарактеризуйте їх за значенням та способом вираження.

2. Скласти речення, у яких подані слова і словосполучення виступали б а) означеннями; б) прикладками; в) обставинами.

3. Визначити, у яких словосполученнях керований іменник є неузгодженим означенням, а у яких – додатком.

4. Побудуйте речення, де б інфінітив виступав у ролі другорядного члена речення: а) додатка; б) означення; в) обставини.

Варіант 1

I. Я вранці голос горлиці люблю (Л. Костенко); По долині увечері козак смутний ходить (Т. Шевченко); Їх зір летить до сонця з ночі крізь океани темноти! (В. Сосюра); Надворі ніч боролася з ранком (П. Куліш); Від прямих ударів танки репалися і кидалися угору (О. Довженко); Знову впливла перед зором річка, стара верба (Ю. Мушкетик).

II. а) високого зросту, веселий, імені Павла Тичини; б) лебідь, окуліст; в) через хворобу, на зло.

III. Пахощі од зерна, вручення грамоти, розорення землі, крик журавлів.

IV. Ходити, привітати.

Варіант 2

I. Засмалені матроси співають на палубі про невідкриті ще землі, про зелені країни тропіків (О. Гончар); Віддавна смілості й одвазі шумить по всесвіту хвала (М. Рильський); Безшумно й врочисто машини ввійшли під арку стрілчастої Спаської вежі (М. Бажан); Село дитинства таки міцно приросло до душі (Ю. Мушкетик); Якусь хвилину артилеристи стояли мовчки, в глибокому внутрішньому спогляданні (О. Довженко); Полковник послав синів розчистити дорогу (П. Куліш).

II. а) з дерева, з карими очима, верхи; б) красуня, українець; в) з давніх-давен, з радості.

III. Виступ учителя, запах свіжого сіна, глибочінь серця, розорення землі.

IV. Принести, зіграти.

Варіант 3

I. Потрібен мир – заводу і хатині, і джунглям, і березовим гаям, каштанам Відня, дзвонів Хатині, і київським та курським солов'ям (М. Лубківський); В'їдається у степ завзята праця (М. Бажан); Немов душею п'ю твого труда весну я в радості степів, у гомоні дібров (В. Сосюра); Широка річка темним люстром чорніє в неї під ногами (Б. Грінченко); Вже листячко кволе на вишнях та сливах світиться (В. Гончарук); Раптом перед нею з усім жахом стала дійсність (Газ.)

II. а) років двадцяти, зопалу, сьогодні; б) ветеран, садовод; в) у Криму, степом.

III. Спів дівчат, підкорення космосу, місяць уповні, поради лікаря.

IV. Ночувати, вчитися.

Варіант 4

I. Віра в рідну свою батьківщину починається з віри в людину (Н. Забіла); Листя слухає вітру зітхання і гортає сумні прапори. На покірну красу умирання сонце дивиться сумно згори (В. Симоненко); Способом накладання фарб майстер також підсилює ефект світла (І. Барківський). Згадка про Наталку дряпнула по душі (Ю. Мушкетик); На могилі кобзар сидить та на кобзі грає (Т. Шевченко); Чимало овочевих мають гарні квіти та плоди (С. Покровський).

II. а) писати, брата, чорні; б) філолог, крила; в) по снігах, лебедем.

III. Чоловік в окулярах, насіння соняшника, вишивання рушника, друк курсової.

IV. Різьбити, в'язати.

Варіант 5

I. Народна медицина використовує коріння чемерника для лікування кашлю, плевриту (О. Бойченко); Біля трухлявого пенька на куці скрутився чорний вуж (В. Дрозд); Через просіку пролетіла довга сива волосінь павутини (В. Дрозд); Страшний лікарський присуд злякав усіх (Ю. Мушкетик); А по Печерській горі росла тоді скрізь дика пуща (П. Куліш); Ковдри і рядна виткані на верстаті матусею (В. Дрозд).

II. а) спокійної вдачі, вліво, з кришталю; б) Умань, велетень; в) у човні, квіткою.

III. Пісні кохання, ремонт апаратури, примірювання костюма, шпилі гір.

IV. Плекати, приїхати.

Варіант 6

I. Над довгогудучим простором, над арками через Дніпро блискучим промчав метеором розгонистий поїзд метро (М. Бажан); Вертає сонце з вогняного рейду в бузково-сірий, волохатий сон (В. Дрозд); Так ось вона – ця круча Альбіону, вапнисто-білий, невисокий щит (М. Бажан). Аж ось з хлопцем старий кобзар в село шкандибає (Т. Шевченко); Раптом всі говоритимуть про нього, показуватимуть на їхню хату (Ю. Мушкетик); Поклав альбом та олівець у свій бувалий не в одних бувальцях старий і портфель (В. Шевчук).

II. а) із сильним характером, щастя, читати; б) солов'ї, малина; в) на радість, у парку.

III. Заміщення посадки, крики гусей, облік товарів, скрип коліс.

IV. Шити, доглядати.

Варіант 7

I. Цей високий куш з матовою темно-сірою корою, з великим овальним листям і густими китицями суцвіть – оздоба рідного краєвиду. Успішно застосовували сік ягід черемхи для лікування гнійних ран (І. Муратов); Чемерник зустрічається у листяних лісах Карпат (І. Барківський); Місяць став уже на небі нижче, світить по траві, по кущах, по деревах (П. Куліш); Дівчина кинулася до дверей і повернула ключем (Б. Грінченко); Золотиста солома пахла літом (В. Симоненко).

II. а) із снігом, на щастя, стукати; б) подорож, вечір; в) просто, на шляху.

III. Царство трав, берег Десни, викошування трави, хлопчик з зеленими очима.

IV. Танцювати, турбуватися.

Варіант 8

I. Громаддя вершин примарами встають навкруги (В. Дрозд); Мандрівникам завжди притаманні і радіщі, і каяття. В невпинній русі і шуканні порука вічного буття (Є. Досвітній); Пахнула доба космічним хлібом (Кочерга); Тільки козацькою одвагою і держиться на Україні стародавня Русь і благословенна віра (П. Куліш); Очі метнулись йому назустріч, прощали все (Ю. Мушкетик); Після третіх півнів він вийшов на просторе шкільне подвір'я (М. Стельмах).

II. а) з правди, жити, днів; б) очі, Венеція; в) мимоволі, до весни.

III. Батьківщина озер, провадження зими, почуття жалю, новини з газет.

IV. Співати, зцілитися.

Варіант 9

I. Він летів назустріч квітці привітати срібним дзвоном (О. Олесь); Дід Карпенко ходить щонеділі у степу шукати бозна й що (Л. Костенко); Ти навчила мене змалку поважати старих (І. Цюпа); Люди часто стають ворогами без причини (В. Симоненко); Через віки, а то й через роки ріка вже стане спогадом ріки (Л. Костенко); Ось чайка вибухла стрілою і стала витись в вишині (О. Олесь).

II. а) з золотими руками, вгору, на квартал; б) Оленка, мати; в) з пустелі, від щирого серця.

III. Викорчовування пеньків, кілограм цукру, пісня жайворонка, серпанок ночі.

IV. Виховувати, майструвати.

Варіант 10

I. Вже третій день живу у лісі (Л. Костенко); Чи викинути серп і йти байдикувати, чи долю проклясти за лютий недорід (В. Симоненко); Над берегом висів солоний туман од дрібних бризків (М. Коцюбинський); На фронті виробилася армійська звичка швидко орієнтуватися і приймати рішення (А. Шиян); І дуб посадили на прикмету проїжджаючим (Т. Шевченко); Очі від утоми закрились (П. Мирний).

II. а) високого зросту, спати, вбік; б) орел, „Софіївка”; в) цілу осінь, зопалу.

III. Цвіт саду, букет з літніх квіток, оформлення документів, розмови учнів.

IV. Читати, просити.

Варіант 11

I. Протилежний недалекий берег темнів нерівною стіною осоки й очерету (Є. Гуцало); У всі кінці гадюками розлізлися рельси (І. Григоренко); Вона міцно поцілувала дочку й вийшла чорним ходом (Б. Грінченко); Високі гори обступають її з трьох сторін амфітеатром (Нечуй-Левицький); Уперше вона побачила його в своїх сусідів Гримичів (М. Стельмах); Додому він вертався умирати (Л. Костенко).

II. а) з відкритою душею, відпочити, з металу; б) лисичка, доля; в) незважаючи на дощ, для щастя.

III. Скрип коліс, хлопчик літ восьми, утвердження істини, шепіт трави.

IV. Спати, малювати.

Варіант 12

I. Од переляку на його лобі виступив дрібний холодний піт (Нечуй-Левицький); Вся круча по самі вінця налита прозорим, розплавленим жаром (О. Гончар); Буйна листва кущів синіла від рясної роси (М. Коцюбинський); Цілу ніч до зорі я не спала (Л. Українка); Василь дістав завдання дійти до села і дізнатися про всі події (М. Стельмах); Чутка про масток у тридцять тисяч не давала нікому покою (П. Мирний).

II. а) середніх років, вдосконалитися, з квартирою; б) батько, золото; в) заради перемоги, думати.

III. Шматок хліба, дрібок солі, промова голови села, культивування звичок.

IV. Працювати, жити.

Рекомендації до виконання роботи

1. Перед виконанням повторити вивчене про другорядні члени речення, їх типи та способи вираження.

2. У завданні 1 підкресліть другорядні члени речення умовними позначками, над кожним словом надпишіть тип (напр., якщо додаток – *прямий / непряий*, означення *узгоджене / неузгоджене*, розряд обставин за значенням).

3. У завданні 2 запропоновані слова ввести в речення так, щоб вони: а) стали означеннями (напр., *високого зросту – Дівчина високого зросту йшла назустріч і загадково посміхалася*); б) були в ролі прикладки (напр., *лебідь – Дівчина-лебідь йшла, ніби не торкаючись землі*); в) стали обставиною (напр., *через хворобу – Відсутні двоє студентів через хворобу*).

4. У завданні 3 дані словосполучення записати у 2 колонки: 1 – керований іменник виконує роль неузгодженого означення; у 2 – він у ролі додатка.

5. У завданні 4 дані інфінітиви ввести в речення, щоб вони були в ролі а) додатка; б) означення; в) обставини. Напр., *принести: а) додаток – Я прошу принести завтра чисті зошити у клітинку; б) означення – Бажання принести мамі подарунок сподобалося братові; в) обставини – Ми, тимурівці, прийшли принести вам води, продуктів, допомогти у господарстві.*

Лабораторне заняття № 4

Тема: ПРОСТЕ НЕУСКЛАДНЕНЕ РЕЧЕННЯ

Мета: поглибити знання студентів про головні та другорядні члени речення, їх типи і способи вираження; вдосконалити практичні навички повного синтаксичного розбору простого речення.

Завдання

1. *Визначити граматичні основи та другорядні члени речення. Вказати структурний різновид кожного з членів речення.*

2. *Визначте різновид односкладних речень і спосіб вираження головного члена в них.*

3. *Побудувати всі можливі різновиди односкладних речень дієслівного типу(змінюючи форму вказаного дієслова). Назвати їх.*

4. *Виконати повний синтаксичний розбір речення.*

Варіант 1

I. 1. За волю кожний з нас поляже (О. Олесь). 2. Море світла залляло їм очі (М. Коцюбинський). 3. Небо синіло в високості, чисте, безхмарне (М. Коцюбинський). 4. Слова – полова, але огонь в одежі слова – безсмертна, чудотворна фея, правдива іскра Прометея (І. Франко). 5. Всі були в чорному, бо в імператора – жалоба (П. Загребельний).

II. I день, і дим, і даль, і рими. Бадьорий крик, бадьорий спів (В. Сосюра); Говори мало, слухай багато, а думай ще більше (Нар.тв.); Так потихесеньку допливаєте аж до Коропового хутора (О. Вишня); I не кожному на віку щастить бачити отакий, як сьогодні, кришталевий ліс (Я. Баш); Ні стежки, ні доріжки (М. Вороний).

III. Назвати.

IV. Вдивляється розгужена душа ув осамітнену печаль осінню (П. Поліщук).

Варіант 2

I. 1. «Бабине літо» висіло на віттях, як прядиво (Леся Українка). 2. Мислити і творити, творити і мислити – це для письменника його фах, його повсякденність (О. Гончар). 3. Очерет мені був за колиску (Д. Фальківський). 4. Праця людини – окраса і слава, праця людини – безсмертя її (В. Симоненко). 5. Сонце, немов утомившись, стало сідати (В. Винниченко).

II. За одного вченого десять невчених дають (Нар. тв.); Писати треба тільки правду (О. Довженко); Глянув на море. Здавалося, у нього можна дивитися, як у дзеркало (Ю. Збанацький); I сонце, й день, і вишня в цвіті, і творчості крилата мить (П. Тичина); Вечоріло(О. Вишня).

III. Зустрічати.

IV. Десь на дні мого серця заплела дивну казку любов (П. Тичина).

Варіант 3

I. 1. Тисяча доріг, мільйон вузьких стежинок мене на ниву батьківську веде (В. Симоненко). 2. Надворі помітно стемніло, і став накрапати дощ (В. Гжицький). 3. В природі все доцільне і прекрасне (В. Гжицький). 4. Степ був сизий, мов крило орла (Л. Костенко). 5. От двоє молодят взялись за руки (Б. Олійник).

II. Не чути ніякого голосу (І. Франко); Ніде не ворухнеться, не стрепенеться (М. Коцюбинський); Треба піднести її (правду) високо і нести біля самого серця (О. Довженко); Науки не носити за плечима (Нар. тв); Немає на світі ні грому, ні вітру (Т. Осьмачка).

III. Хотіти.

IV. Сині очі волошок у полі здивилися в душу мені (Є. Гуцало).

Варіант 4

I. 1. Повинен прямо я сказати, що став цей звичай архаїчним (М. Рильський). 2. Тепер тобі весь світ здається чарівним (М. Вороний). 3. Жовті зіниці кульбаби мерехтіли в траві (О. Донченко). 4. Ти для мене, коханий, ніколи померти не зможеш і забутиш не зможеш, бо нам забуття не дано (Н. Кашук). 5. І хмариться в природі щось людське, і щось природне світиться в людині (І. Жиленко).

II. У спеку, в сніг – нелегко нам нове породжувати місто (І. Нехода); Хай іншим тихі пристані й причали у снах ввижаються (М. Рильський); Швидесенько запливаєте в кугу, – густий-густий куц куги посеред озера (О. Вишня); Жену від себе голоси поля, і тоді на мене, як дощ, спадають небесні (М. Коцюбинський); І день, і мить, і ніч, і вічність, і тиша, і дев'ятий вал (Л. Костенко).

III. Чути.

IV. А то на мить у світ засвіття душа моя заскочила самітня (П. Поліщук).

Варіант 5

I. 1. Що в світі миліше над зоряні ночі? (М. Кропивницький). 2. Сто друзів – це мало, один ворог – це багато (М. Стельмах). 3. Три дні Лукія була сама не своя (О. Донченко). 4. І раптом солов'ї взялись співати про молодість далекою мою (В. Сос.). 5. Кожна нова книга повинна бути як сповідь (О. Г).

II. Юно йдемо до мети (В. Сосюра); Сіріє. Над озером туманиться (О. Вишня); Заставляють мене оце м'ять коноплі, грядки шарувати. А мені

хочеться щось інше робить (С. Черкасенко); Сьогодні особливо відчуваєш красу і велич нашого Києва (І. Цюпа); А тюрм, а люду (Т. Шевченко).

III. Доводитися.

IV. Рожевий на заході край неба м'яким блиском осявав морозне повітря

(М. Коц.).

Варіант 6

I. 1. Розумом дужий ти будь і духом незламним великий (Б. Грінченко). 2. Хмарок рожевих цілий рій в безодні синій тане, гасне (В. Сосюра). 3. Ніхто не наважувався починати розмову (Н. Рибак). 4. Бринить-співає наша мова, чарує, тішить і п'янить (О. Олесь). 5. І раптом поплавок – сіп! (О. Вишня).

II. Навкруги було безлюдно (М. Коцюбинський); Пригинаєте кугу пад кущем і сидите немовби в зеленому курені (О. Вишня); Немає ще поїзда? (А. Тесленко); Не клопочи, сину, про завтрашнє (П. Мирний); Крик, сміх, плач (Б. Олійник).

III. Везти.

IV. Над головами в морозяному повітрі яскраво променіли золотими жучками зорі (П. Панч).

Варіант 7

I. 1. Червоне – то любов, а чорне – то журба (Д. Павличко). 2. Дерева тільки-но почали вкриватись ніжним листом, і крони їх здаються прозоро-веселими хмаринками (В. Гжицький). 3. Десь ключ птахів небачених летить (М. Зеров). 4. І повітря лилось прозоре, став кантатою вітру свист (В. Коротич). 5. І все ж я повинен був приїхати (О. Гончар).

II. Сонцю над світом горіти (І. Нехода); Із зграї несеться сумний голос трембіти (М. Коцюбинський); Та посійся не словами, а розумом, ниво (Т. Шевченко); Добре діло роби сміло (Нар. тв.), Твоїх очей магічна ніжність і губ розплавлений метал (Л. Костенко).

III. З'ясувати.

IV. Теплий день на мить всміхається крізь зимну просинь (Є. Маланюк).

Варіант 8

I. 1. Яке то щастя – свій народ у світлі бачити (Д. Павличко). 2. Океан місячної ночі розливається навкруги (О. Гончар). 3. Усе далеке, усе минуле знов повернулось у серце чуле (Р. Братунь). 4. Найкраща пора у людини – кохання (М. Стельмах). 5. Тільки хто ж то погасить зуміє перші мрії, перші поривання? (Д. Павличко).

II. Приємно ходити по рідній землі (О. Копиленко); Зненацька, неподалік від себе, побачив двох пташин (М. Стельмах); Люби природу не для себе, люби для неї (М. Рильський); Удвох і плакати легше (Нар. тв.); Ні слова ні кому (І. Сенченко).

III. Світити.

IV. І невидимі в пущі солов'ї жагу солодку в звуки виливають (М. Рильський).

Варіант 9

I. 1. Фрегати хмар біліють по обрїях (О. Гончар). 2. Для мене ви були немов святиня (Леся Українка). 3. Поезія не може жити на смітнику (М. Коцюбинський). 4. Яка це радість взятися вперше весною за весло (О. Гончар). 5. День обіцяє бути гарним, весняним (І. Ле).

II. В один день затопило ліси, сінокоси, городи (О. Довженко); Зимовий вечір. Тиша. Ми (П. Тичина); Працювать, працювать безутомно! Кожній хвилі нема вороття (Л. Забашта); Вище лоба очі не підіймеш (Нар. тв.); Немов душею п'ю твого труда весну у радості степів, у гомоні дібров.

III. Морозити.

IV. І в срібних одблисках неземної музики у небі журавлів далекий клич пливе (М. Рильський).

Варіант 10

I. 1. За непослух забере тебе «Той, що в скалі сидить» (Леся Українка). 2. Хто ж не мріє мати вірного товариша й самому бути таким! (О. Гончар). 3. Соломія не відривала очей від берега (М. Коцюбинський). 4. Хмаринок росяні долоні блищать, мов точений алмаз (Р. Братунь). 5. Праця та розум – краса людини (Нар. тв.).

II. Ідеш-таки до інституту вчитися? (І. Ле); Схотілося сонця, веселого шуму ріки, теплого хатнього духу, розмови (М. Коцюбинський); Подожди. Іване, хай приложу гірчиці до рани (Нар. тв.); Митцю не треба нагород (Л. Костенко); Якось незатишно і прохолодно стало (М. Іванців).

III. Вибачатися.

IV. В далечінь холодну без жалю за літом синьоока осінь їде навмання (В. Сосюра).

Варіант 11

I. 1. Повітря навкруги здавалось не сірим, не похмурим, як восени, а майже білястим, променистим (О. Гончар). 2. І серцю солодко було без краю (О. Олесь). 3. Згоріть в житті – єдине щастя (О. Олесь). 4. Давно мав намір відвідати ці, пов'язані з гіркими спогадами, місця (Ю. Бедзик). 5. Я

без тебе, мово, без зерна полова, соняшник без сонця, без птахів діброва... (Ю. Рибчинський).

II. З харчами зараз сутужно (Ю. Збанацький); Співай же, серце, не мовчи (В. Сосюра); Готують молодий пшеничний урожай в бджолинім вересні (А. Малишко); Розуму не купиш (Нар. тв.); Тремтіння віт, і жах, і насолода, шаленство злив у білому вогні (Л. Костенко).

III. Сказати.

IV. Не було б перемоги без віри у безсмертя людського добра (Т. Масенко).

Варіант 12

I. 1. Вода стала темно-вишневого кольору (Г. Тютюнник). 2. І заплакало, забилося давнє й чисте у душі (Олександр Олесь). 3. Блакитні гори хмар прикрилися ніби сивим туманом диму (Н. Кобринська). 4. Хлоп'я в садку собі гуляло (Л. Глібов). 5. Яка ж вона чудова, ця Ярина.

II. В очах ні крику, ні скорботи (А. Малишко); І вітер ласкавий, і довгії трави, і в квіти обрамлений день (В. Сосюра); Не майте гніву до моїх порад і не лінуйтеся доглядати свій сад (М. Рильський); І голови втрачати не треба (М. Стельмах); Краще тепер, ніж у четвер (Нар. тв.).

III. Будувати.

IV. І хай сердець розквітлих чисті звуки мелодією щастя прозвучать (Л. Забашта).

Рекомендації до виконання роботи

1. Перед виконанням повторіть вивчене про головні і другорядні члени речення, їх типи та способи вираження, а також про типи односкладних та неповних речень.

2. У завданні 1 підкресліть головні та другорядні члени речення умовними позначками, над кожним словом надпишіть тип (напр., якщо підмет – *простий / складений*, присудок – *простий / складен. дієслівний / складен. іменний / складний / ускладнений*; додаток – *прямий / непрямий*, означення *узгоджене / неузгоджене*, розряд обставин за значенням).

3. У завданні 2 перепишіть речення, біля нього напишіть тип (*означено-особове, неозначено-особове* і т.п), підкресліть головний член, вкажіть спосіб його вираження (напр., *допливаєте* – головний член присудкового типу, виражений дієсловом теп. часу, у формі II ос. мн.).

4. У завданні 3 даний інфінітив увести у речення так, щоб утворилися всі можливі різновиди односкладних речень дієслівного типу. Наприклад: *назвати* – *Назвув* ім'ям твоїм зірочку (*означено-особове*); *Його називають* лікарем від Бога (*неозначено-особове*); *Як корабель назове*те, так він і попливе (*узагальнено-особове*); *Назвати* прізвище!

(інфінітивне); Треба назвати сина дідусевим ім'ям (безособове).

5. У завданні 4 виконати повний синтаксичний розбір речення за схемою.

СХЕМА АНАЛІЗУ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

1. Тип за кількістю граматичних основ (просте / складне).
2. Тип за метою висловлювання (розповідне, питальне, спонукальне).
3. Тип за інтонаційним оформленням (окличне / неокличне).
4. Тип за характером предикативних відношень (стверджувальне / заперечне).
5. Тип за структурою граматичної основи (двоскладне / односкладне).
6. Тип за наявністю (відсутністю) другорядних членів речення (поширене / непоширене).
7. Тип за наявністю (відсутністю) обов'язкових членів речення (повне / неповне).
8. Тип за наявністю (відсутністю) засобів ускладнення (неускладнене / ускладнене).
9. Пунктуація.
10. Аналіз головних і другорядних членів речення: а) пояснюване слово; б) запитання; в) аналізоване слово; г) член речення, його різновид; г) засіб вираження; д) тип синтаксичного зв'язку.

Зразок розбору:

Море світла повільно почало заливати простори стегу.

Речення просте, розповідне, неокличне, стверджувальне, двоскладне, поширене, повне, неускладнене. У кінці розповідного неокличного речення ставиться крапка.

(що?) море світла – складений підмет, виражений семантично неподільним словосполученням (метафора) – іменником середнього роду у називному відмінку однини з іменником середнього роду у родовому відмінку однини;

море світла (що робило?) почало заливати – складений дієслівний присудок, виражений особовим дієсловом дійсного способу минулого часу середнього роду однини із фазовим значенням та інфінітивом, координація;

почало заливати (що?) простори – прямий додаток, виражений іменником у знахідному відмінку множини, керування (сильне, безпосереднє);

почало заливати (як?) повільно – обставина способу дії, виражена прислівником способу дії, прилягання;

простори (які?) стегу – неузгоджене означення, виражене іменником у родовому відмінку однини чоловічого роду, керування (слабке, безпосереднє).

Лабораторне заняття № 5

Тема: РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ У ПРОСТОМУ УСКЛАДНЕНОМУ РЕЧЕННІ

Мета: перевірити знання студентів про засоби ускладнення простого речення, їх види та способи вираження; оцінити рівень пунктуаційної грамотності студентів – вміння правильно ставити розділові знаки при однорідних, відокремлених, уточнювальних членах речення, звертаннях, вставних і вставлених конструкціях; оцінити вміння здійснювати лінгвістичний аналіз простого ускладненого речення та вміння використовувати засоби ускладнення простого речення у власному мовленні.

Завдання

1. *Поставити розділові знаки, підкреслити засоби ускладнення.*
2. *Зробити повний синтаксичний аналіз виділеного речення.*
3. *Скласти два речення із вставленими конструкціями.*

I варіант

1. *Вогка земля мліла в золоті сонячного проміння вільна від тіней і холодків (М. Коцюбинський).*
2. *Річка зламавши кригу вийшла з берегів і залила всю заплаву (В. Козаченко).*
3. *Переповнений любов'ю я відкрив кохання книгу (П. Тичина).*
4. *І лиш могили древні дідугани нагадують колишні буйні дні (М. Драй-Хмара).*
5. *Сонце сідаючи за гору по той бік Дністра проглянуло з-поза хмар на хвилину і останнім променем попрощалось із землею (М. Старицький).*
6. *Досі дні стояли теплі сонячні а сьогодні мов на гріх задощило (О. Гуріненко).*
7. *Наліг туман на воду й береги густий і непрозорий (М. Рильський).*
8. *Рівна дорога роздвоюючись вужчала (А. Шиян).*
9. *Після переселення сюди в степах ще довго ночами вчувалось трембітання трембіти в горах (О. Гончар).*
10. *І чого ти серце моє тремтиш як листок на вітрі? (В. Стефаник).*

II варіант

1. *Тепло дихнула в лице пухка чорна земля повна спокою й надії (М. Коцюбинський).*
2. *Ліс випустив мене з своїх обіймів степам віддавши лагідно (В. Стус).*

3. *Переможений поглядом її променистих очей він якось зів'яв (А. Хижняк).*

4. Високі ідеали людини що живуть в шевченковій поезії близькі нам людям двадцятого віку (О. Гончар).

5. Чорні голі дерева стояли в снігу настовбурчившись замерзлими гілочками і наче мертві не ворухнулись од вітру (М. Коцюбинський).

6. Словом я до безумства люблю небо трави зорі задумливі вечори ніжні осінні ранки (М. Хвильовий).

7. Ранок стояв літній сонячний і прозорий (Ю. Смолич).

8. Під місяцем то темніючи то просвітлюючись рухалися сизі хмари хвилювалося жито (М. Стельмах).

9. А за річкою попід кучерявим зеленим лісом вся гора вкрита розкішними килимами ярини (М. Коцюбинський).

10. Припливайте до колиски лебеді як мрії опустіться тихі зорі синові під вії (В. Симоненко).

III варіант

1. *Росяні перли розсипані за ніч по травах і вітах ялини займалися феєричними вогнями (Ю. Бедзик).*

2. І я заплакавши назад поїхав знову на чужину (Т. Шевченко).

3. Заглиблена в спогади Ніна не почувала як розчинилися двері і мати переступила через хатній поріг (А. Шиян).

4. Далеко за синім морем на чужій чужині гинули вони безталанні шукачі щастя (І. Цюпа).

5. Синє небо побратавшись з веселою землею розгортає над нею своє блакитне безмірно-високе безмірно-широке шатро (П. Мирний).

6. Здавалось полетів дев'ятий вал і прокотився бурею по морі (Л. Українка).

7. Загримів дрібний грім веселий срібlistий неначе регіт молодого хлопця (І. Нечуй-Левицький).

8. Життєву путь свою нерівно і хитаючись верстав я (М. Рильський).

9. Там на столах русявий хліб лежить важким тяжінням поля (А. Малишко).

10. Тобі одній омріяна царівно тобі одній дзвенять мої пісні (М. Рильський).

IV варіант

1. Акації стояли саме в цвіту завітчані безліччю білих китиць (І. Нечуй-Левицький).

2. *Ясний місяць зблід засоромившись зірки та червоного ранку (І. Нечуй-Левицький).*

3. Палкої поетичної вдачі вона не могла вдовольнитися буденним життям запрягшись до щоденної важкої праці (М. Коцюбинський).

4. Ось жайворон ожив трудар і ворожбит над гуком весняних моторів і копит і поля сірого (А. Малишко).

5. Ввібравши в себе погожість і ясноту сонячного дня село виглядало як дівчина красуня (І. Цюпа).

6. Ми буває прощаєм неточні слова але неточність у слові ніколи (Б. Олійник).

7. І пада сніг лапатий волохатий спокійно й величаво над селом (М. Рильський).

8. Надбіг і майже відбігає вже не оглядаючись кучерявий червень (Є. Кротевич).

9. В низині за городами по-осінньому тривожились перелітні птахи (М. Стельмах).

10. Тебе я земле всю сходив до краю (М. Вороний).

Рекомендації до виконання роботи

1. Перед виконанням повторіть вивчене про засоби ускладнення простого речення, їх види та способи вираження, їх пунктуаційне оформлення.

2. У завданні 1 переписіть речення, поставте пропущені розділові знаки і поясніть їх, підкресліть засоби ускладнення простого речення умовними позначками. Наприклад: *Переповнений любов'ю, я відкрив кохання книгу (комою відокремлюється поширене узгоджене означення у препозиції, якщо пояснює займенник).*

3. У завданні 2 виконайте повний синтаксичний розбір простого ускладненого речення за схемою.

4. У завданні 3 складіть два речення із вставленими конструкціями, напр.: *Настрій у батька (це було добре помітно) суттєво поліпшився.*

Зразок розбору ПУР:

Карпати мріють, опорошені голубим сяйвом.

Речення розповідне, стверджувальне, неокличне, просте, двоскладне, повне, поширене, ускладнене відокремленим означенням, вираженням дієприкметниковим зворотом. У кінці речення ставиться крапка. Відокремлене означення відділяється комою.

(що?) Карпати – простий підмет, виражений іменником у називному відмінку множини;

Карпати (що роблять?) мріють – простий власне дієслівний присудок, виражений дієсловом дійсного способу теперішнього часу III особи множини, координація;

Карпати (які?) опорошені голубим сяйвом – відокремлене означення, виражене дієприкметниковим зворотом, аплікація;

Карпати (які?) опорошені – узгоджене означення, виражене дієприкметником у називному відмінку множини, узгодження;

опорошені (чим?) сяйвом – непрямий додаток, виражений іменником в орудному відмінку однини середнього роду, керування (слабке, безпосереднє);

сяйвом (яким?) голубим – узгоджене означення, виражене прикметником в орудному відмінку однини середнього роду, узгодження.

Лабораторна робота № 6

Тема: СКЛАДНОПІДРЯДНЕ РЕЧЕННЯ

Мета: поглибити знання студентів про типи складнопідрядних речень; зміцнити вміння й навички їх розрізняти; розвивати вміння моделювати і творчо використовувати СПР у власному мовленні, виконувати їх синтаксичний розбір.

Завдання:

1. *Накреслити схему СПР, визначити вид підрядної (підрядних) частин. Вказати, якими засобами поєднані підрядні предикативні частини з головною. Визначити одно- та двочленні конструкції.*

2. *Знайти зайве складнопідрядне речення (за видом підрядної частини). Відповідь обґрунтувати.*

3. *Скласти по два СПР, використавши запропоноване речення спочатку в ролі головного, а потім – підрядного.*

4. *За поданими схемами дібрати (з художньої літератури) або скласти СПР з кількома підрядними. Встановити різновид кожного складного речення.*

5. *Зробити повний синтаксичний розбір речення.*

Варіант 1

I. *Наче вийшла вона за крайні хати, за городи й садки, щоб привітати кожного, хто добивається з далекої чи близької дороги (Є. Гуцало).*

II. 1. *Після того, як луг покосять, знову трави ростуть в цвіту (В. Ткаченко).* 2. *Відколи пам'ятаю себе, я люблю вітряки, люблю посвисти їхніх крил, гудіння млинових жорен, і присвист, і зітхання ковша (М. Стельмах).* 3. *Як тільки ударить перший промінь сонця в мури, вони спалахнуть золотим пожаром (Леся Українка).* 4. *Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього (М. Рильський).* 5. *Не кричи „ау”, доки не вийдеш з лісу (Н. тв.).*

III. *...на дні молочного потоку затонув ранковий світ...*

IV. (Якби...), [...]. [... той], (хто...), (хто...).

V. Східна околиця неба жевріла, як залишене на ніч вогнище пастухів (Г. Тютюнник).

Варіант 2

I. І коли, повертаючись пішки в село, бачив на обрії тополю, то інколи здавалось, що повертаєшся саме до неї, до тополі (Є. Гуцало).

II. 1. Народ сам скує собі долю, аби тільки не заважали (М. Коцюбинський). 2. Якби оті проміння золотії у струни чарами якими обернуть, я б з них зробила золотую арфу... (Леся Українка). 3. Невесело на світі жить, коли нема кого любить (Т. Шевченко). 4. Ніхто не врятує тебе, якщо ти сам не врятуєшся власними силами (П. Загребельний). 5. Коли ми йшли удвох з тобою вузькою стежкою по полю, я гладив золоте волосся (Д. Павличко).

III. ...десь зійшло заспане сонце...

IV. [... земля], (яка...). (Мов...), (мов...), [...].

V. А воно пишніло тією неповторною красою, якою так багата природа восени (Г. Тютюнник).

Варіант 3

I. І тобі вона передається якимось відразу, бо й ти сьогодні вдосвіта серед туману, як і прилягла річка в полях (Є. Гуцало).

II. 1. Уночі був приморозок, бо суха трава біліла від інею (В. Гжицький). 2. І жалем серце запеклось, що нікому мене згадати! (Т. Шевченко). 3. Чайка квилить над морем тому, що хоче їсти, а не тужить за кимось (А. Малишко). 4 Сад був залитий настільки чистим світлом, що дерева майже розчинилися у ньому (В. Шевчук). 5. І тільки при людях, мабуть, дерева тремтять від жаху, бо кращих із них поведуть ні за що ні про що на плаху (Л. Костенко).

III. ...світ довколишній побачився оновленим, вродливим, і молодим.

IV. [... посмутнів], (бо...), (який). (Хоч...), [...].

V. А над усім цим лісовим царством – небо, безкрає, що світить сонцем, дихає заморозками (Г. Тютюнник).

Варіант 4

I. І долина сивіла так, ніби повилась найдрібнішими цяточками інею, що підбілили та підсвітили далеку голубінь (Є. Гуцало).

II. 1. Хто в блакитному просторі засвітив чудові зорі, що горять у млі? (Г. Чупринка). 2. Я з тих країв, де в сині оболоні гарячі персні розкидає день (А. Малишко). 3. Я їду туди, де мене чекає вільний степ, тихі, задумливі озера, пісні на чумацьких дорогах і сміх безтурботних селянок

(М. Хвильовий). 4. Післядощове повітря пахло тим ледве вловимим надзвичайно приємним запахом, що завжди асоціюється з народженням якогось нового, досі невідомого життя (М. Хвильовий). 5. Нема тепер таких річок, як ти була колись, Десно (О. Довженко).

III. ... до самісінького вечора розкошує буйне сонце...

IV. [... так], (що...). (Скільки...), [стільки...], (так що...).

V. Криниці затінювались, мріяли ночами, щоб колихати у своїх лонах небесні оріони (Г. Тютюнник).

Варіант 5

I. Та найбільше роботи їм зараз, коли хліба стоять у наливі, коли ненажерна кузька пластмасово поблискує всюди на колосках, випиваючи з них молоде молочко (О. Гончар).

II. 1. Тільки той ненависті не знає, хто цілий вік нікого не любив (Леся Українка). 2. Чи відомий вам такий психічний стан, коли за один рідний звук, один образ рідний ладен буваєш заплатити роками життя? (М. Коцюбинський). 3. А хто стрічався на шляху зо мною, того з щирим серденьком вітала (Леся Українка). 4. Навіть того, чиє життя минає в небі, цей степ вражає своїм безмежжям, блиском, сліпучістю (О. Гончар). 5. Чий хліб їси, під того дудочку скачи (Нар. тв.).

III. ...природа тішиться своєю чистотою та молодістю...

IV. [...], (так що...). (Коли...), (коли ...), [...тоді...].

V. Сниться йому, наче виміняв на ярмарку гнідого жеребця і веде додому (Г. Тютюнник).

Варіант 6

I. Соняшники високо попіднімали свої жовті голови, мов становилися навшпинячки, щоб погрітися на сонці, котре дугою світу збігало через гору і осідало піском аж ген за ставом на луках (Панас Мирний).

II. 1. Дніпро влився в заокруглений лиман, наче вилазив з зелених густих очеретів (І. Нечуй-Левицький). 2. Дівчата сміялися, мов золоті горішки розсипалися по клуні (Ю. Яновський). 3. І комиші над берегом стояли, неначе половецькі чорні стріли на тлі черленого щита небес (Л. Первомайський). 4. Живемо так, що доля одного переплітається з долею іншого (М. Томенко). 5. Сонце стояло високо й світило так, що майже ніде у дворі не було тіні (Марко Вовчок).

III. ...стоїть урочиста січнева ніч...

IV. (Хоч...), [...]. [...така...], (що...), (що...).

V. Обернувшись, побачив, як по дорозі мимо дерев, завертаючи на лісову стежину, замелькало щось зелене (Г. Тютюнник).

Варіант 7

I. Рівні поля нагадували б степ, якби не той великий ліс, що тягнеться по західній стороні села і творить зелений мур поперек широкої площини, щоб обмежити її розмах (М. Коцюбинський).

II. 1. Довго стояли мовчки, вдивляючись у чарівне сріблясте озеро, що вже починало вкриватися серпанком сивого туману (В. Гжицький). 2. Я зі страхом відчуваю, як десь глибоко в душі зв'язується й росте вже знайомий, звіданий мною мулкий сум (Є. Гуцало). 3. І хто його зна, яку думку дума чумацький отаман в степу серед ночі? (М. Коцюбинський). 4. Кажуть, що вночі на передмістя осінь прибукала з хуторів (Є. Плужник). 5. Ви знаєте, як липа шелестить у місячні весняні ночі? (П. Тичина).

III. ...на небо викотився повний місяць...

IV. [...вірив], (що...), (що...). [...], (якби...).

V. Потім підводив голову, відхекувався так, що в криниці брижилася вода, і знову пив (Г. Тютюнник).

Варіант 8

I. Ось чутно, як несе вітер якусь новину з далекого лісу, що синіє за горбочком (М. Коцюбинський).

II. 1. Сонця виходять із своїх орбіт, щоб нас ogrіти у благій гостині (М. Зеров). 2. Я обламаю хвилинам пальці, щоб не сплітались в печаль годин (Л. Костенко). 3. Щоб жить – я всі кайдани розірву (П. Тичина). 4. Готовий я зробити все для вас, аби не бачить вас в такому одчаї (Леся Українка). 5. І не дивуй, що я прийшла зненацька (Л. Костенко).

III. ...на небі несподівано розсипалися зорі...

IV. (Якби...), [...]. [...доти], (доки...), (доки...).

V. Денис повернув голову туди, де мало бути його село, і довго вдивлявся в той бік (Г. Тютюнник).

Варіант 9

I. Скільки б не судилося страждати, все одно благословляю завжди день, коли мене родила мати для життя, для щастя, для пісень (В. Симоненко).

II. 1. Так тихо, спокійно в зелених берегах, що хочеться сісти на човен й поплисти (М. Коцюбинський). 2. Як не буде птахів, то і людське серце стане черствим (М. Стельмах). 3. Озимина така густа, що й перепел не пролізе (О. Гончар). 4. Вигострю і виточу зброю іскристу, скільки достане снаги мені й хисту (Леся Українка). 5. Було так тихо, нібито кожна стеблина пізнала тривогу і причаїлась (М. Хвильовий).

III. ...срібним дзвіночком полилася жайворонкова пісня...

IV. (Незважаючи на.....), [...]. [...там], (де...), (який...).

V. Коли звалювали першого дуба – на хлопців дрібним холодним дощем бризнула роса (Г. Тютюнник).

Варіант 10

I. Як хороше радіти без причини, коли на місто сутінь опада і чується, як тихо, безупинно дзюрчить у стоки весняна вода (В. Симоненко).

II. 1. Душа моя розкрита для любові, як нива – для солодкого зерна (Т. Севернюк). 2. У червнєве надвечір'я хмари несподівано просвітлилися, ніби хто підблів їх молоком (О. Дмитренко). 3. Далеке море відкрило широкі обійми землі і радісно тремтіло, немов жива блакить неба (Ю. Коцюбинський). 4. Коса затріпотіла в стеблі, мов блискавиця поміж хмарами (М. Стельмах). 5. Якщо кохаєш, знайдеш без адрес оцю хатину за морем снігу (Л. Костенко).

III. ...по лісу йшло травнєве надвечір'я...

IV. (...коли), [тоді...]. (коли...), [... знали], (що...).

V. Він був майже поряд, за кущами, так що Юлі видно було його сильні руки (Г. Тютюнник).

Варіант 11

I. Той, хто любить паростки кленові, хто діброви молоді ростить, сам достоїн людської любові, бо живе й працює для століть (М. Стельмах).

II. 1. Дарма що стояло тихе, сонячне безвітря, листя тріпотіло на деревах вздовж шляху (Ю. Смолич). 2. Білі каштани, світлі вогні, де б не бував я, любі мені (А. Малишко). 3. Погрійся тут, моя нічна mano, хоч ми із казки вибули за віком (Л. Костенко). 4. Бачив уві сні село, де не був багато років (П. Гуріненко). 5. Хай небо з усіма громами обвалиться над тобою, проте ти не маєш права й подумати про розлуку зі своєю землею (М. Стельмах).

III. ...солодко плачуть в садах солов'ї...

IV. [...зорі, (які...)...]. (якби...), (якби...), [...].

V. Від колодязя, що стояв на вигоні між вербами, чувся брязкіт відер, жіночі голоси і веселий сміх дітей (Г. Тютюнник).

Варіант 12

I. Я чую, як чуже існування входить у моє, мов повітря крізь вікна і двері, як води притоків у річку (М. Коцюбинський).

II. 1. Стали спускатися у яр, звідки повіяло холодом і проваллям (Г. Тютюнник). 2. Куди голова задумала, то туди й ноги несуть (М. Номис). 3. Ми підем, де трави похилі, де зорі в ясній долині (А. Малишко). 4. Там, де ти колись ішла, тиха стежечка зацвіла вечоровою

матіолою, житом-долею світанковою (Б. Олійник). 5. Хилилися густі лози, звідки вітер віє (В. Сосюра).

III. ...роса серпанком розсіялася по степу...

IV. [такий...], (наче..). [Все, (що...), (що...),...].

V. І потім, скільки Тимко не озирався назад, ні одна з них не подивилася в його бік (Г. Тютюнник).

Варіант 13

I. Влітку дід частенько лежав на погребні ближче до сонця, особливо в полудень, коли сонце припікало так, що всі ми, й наш кіт, і собака, і кури ховалися під любисток, порічки чи тютюн (О. Довженко).

II. 1. Раз батько, розсердившись за дощ, що ворона накаркала, попросив Тихона Бобиря, єдиного мисливця на всю округу, застрілити її з рушниці. 2. З того часу я почав тішити себе химерною думкою, що бездоганність людська є в більшій мірі ділом удачі й щастя, аніж наслідком чеснот. 3. Безбарвна людина ота, яку посаду не посідала б вона. 4. Після моркви висмоктував мед з тютюнових квітів і з квітів гарбузових, що росли під тином, пробував зелені калачики і білий мак. 5. Але картиною над картинами була картина страшного божого суду, що її мати купила за курку на ярмарку на страх лютим своїм ворогам – бабі, дідові і батькові (Із тв. О. Довженка).

III. ...свою самотність посаджу над ганком...

IV. (Кого...), [того...]. [...вірили], (що...), (як...).

V. Які думки проймають сильну стать, ніхто вам не зізнається (П. Поліщук).

Варіант 14

I. Баба проклинала все, що попадалось їй на очі, – свиней, курчат, поросят, щоб не скиглили, Пірата, щоб не гавкав, дітей, сусідів (О. Довженко).

II. 1. Я одчайдушно закрутив головою і так круто одвернувся, що трохи не впав. 2. Вони так і не знали, як змінити його. 3. Часом Десна розливалась так пишно, що у воді потопали не тільки ліси й сінокоси. 4. Город до того переповнювався рослинами, що десь серед літа вони вже не вміщалися в ньому. 5. Я захлинався від щастя і так насміявся, що продовжувати письмо в такому жанрі вже не вистачає сил (Із тв. О. Довженка).

III. ...втечу в зелений напівсон світанку...

IV. [...тут, (де...), (який...)]. (Якби...), [...].

V. Дивись і не мовчи, бо домовчався, в байдужість вирла втупивши (П. Поліщук).

Варіант 15

I. Я боявсь поворухнути пальцем, щоб часом Мати Божа не побачила з неба, що я тут у малині (О. Довженко).

II. 1. Тоді я ще не знав, що все проходить, все минає, забувається і губиться в невпинній змінні годин. 2. Я довго прислухався, чи не гукне він ще раз. 3. Перед сном так палко захотілося розвести левів і слонів, щоб було красиво скрізь і не зовсім спокійно. 4. Я тихо поповз у малинову гущавину, майже аж до гадюк, не знаючи, куди подітися і що робить. 5. Адже давно відомо вже, що сила страждання вимірюється не так гнітом зовнішніх обставин, як глибиною потрясіння (Із тв. О. Довженка).

III. ...краплини перші вдарили об шибку...

IV. [...], (чого...). (Яка б...), [...ту], (хто...).

V. І лиш до того, хто моливсь любові, щоночі йшли, безпутно-гонорові, ... музи на постій (П. Поліщук).

Рекомендації до виконання роботи

1. Перед виконанням повторіть вивчене про типи складнопідрядних речень, засоби зв'язку підрядної частини з головною.

2. У завданні 1 перепишіть речення, надпишіть вид підрядних, над засобами зв'язку позначте, чим вони виражені (сполучником / сполучним словом); побудуйте лінійну та графічну його схему.

3. У завданні 2 визначте тип кожного складнопідрядного речення. Одне з них відрізняється від решти. Це треба пояснити (наприклад: Усі підрядні часу, третє речення – умови).

4. У завданні 3 складіть два речення, використавши запропоноване речення спочатку в ролі головного, а потім – підрядного. Напр.: *...на дні молочного потопу затонув ранковий світ...* – На дні молочного потопу затонув ранковий світ, у якому загубилися двоє; Туман був таким густим, що на дні молочного потопу затонув ранковий світ.

5. У завданні 4 за поданими схемами складіть СПР з кількома підрядними. Встановіть різновид кожного складного речення.

6. У завданні 5 за схемою (див. метод. пос.) зробіть повний синтаксичний розбір складнопідрядного речення.

СХЕМА АНАЛІЗУ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ

1. Визначення кількості предикативних одиниць.

2. Встановлення засобів поєднання предикативних одиниць.

3. Накреслення графічної схеми речення.

4. Визначення типу речення за кількістю граматичних основ та засобами поєднання предикативних одиниць.

5. Тип за співвідношенням головної і підрядної частин (одночленне/двочленне).

6. Тип за семантико-синтаксичними відношеннями (означальне, з'ясувальне, умови...).

7. Тип за місцем підрядної частини по відношенню до головної.

8. Тип за метою висловлювання (розповідне, питальне, спонукальне).

9. Тип за інтонаційним оформленням (окличне / неокличне).

10. Пунктуація між частинами складнопідрядного речення.

11. Лінійна та графічна схеми речення.

12. Аналіз предикативних одиниць за схемою розбору простого речення.

Зразок:

Віддайте мені мову, якою мій народ мене благословив.

*Речення складне, складнопідрядне. Перше речення – головне, друге – підрядне, одночленне, яке пояснює в реченні додаток **мову**, відповідає на питання **яку?**, приєднується сполучним словом **якою**, стоїть після головної частини і є підрядним означальним; спонукальне, неокличне речення. Головна і підрядна частини розділяються комою.*

[... мову], (якою ...).

Перша предикативна одиниця – речення просте, розповідне... (далі за схемою аналізу простого речення).

Лабораторна робота № 7

ТЕМА: СКЛАДНІ СИНТАКСИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ

Мета: поглибити знання студентів про складні ускладнені речення; закріпити їхні вміння й навички визначати граматичні основи та будувати схеми складних ускладнених речень; формувати пунктуаційні навички, розвивати вміння творити означені синтаксичні одиниці за пропонованими схемами.

Завдання

1. *Складнопідрядні речення з кількома підрядними проаналізувати за: а) різновидом; б) засобами зв'язку; в) семантико-синтаксичними відношеннями. Побудувати схеми речень.*

2. *У ССК поставити розділові знаки. Обґрунтувати їх уживання.*

3. *Побудувати графічну та лінійну схеми складних синтаксичних конструкцій. Визначити тип ССК.*

4. *Побудувати складні синтаксичні конструкції за схемами.*

Варіант 1

1. *Коли з твоєї душі odkриваються все нові й нові обрії, старі рани*

забуваються, бо життя стає нескінченним (О. Олесь); Родим не пояснював Сивоокові, що діється в полум'ї, як народжується глина, на яку крізь соломинки, що вставлені в турячі роги, накраплювали співучі барви (П. Загребельний); Доцільність англійської системи полягає в тому, що в ній є парламент, який перевіряє сам себе і правителя (Р. Іванчук).

2. Прорвіться крізь її веселість Вас подивом ошпарить суть Вона це дерево на скелі Яке вітрами не зігнуть (Л. Костенко).

3. Коли вже люди обляглися спати, Коли вже місяць вилузнувся з хмар, Коли спартанка Києва, не Спарти, Лиш я світила вікнами в бульвар, – тоді із ночі, з п'ятьми, з порожнечі, де зіп'ялась вежа на котурн, мені хтось душу тихо взяв за плечі – заговорив шопенівський ноктюрн. Вона була б і вмерла вже не раз, та все питає, і на смертнім ложі, – а де ж те Слово, що його Тарас коло людей поставив на сторожі (Л. Костенко).

4. [ ], і [ ], (що), (що).
[, (коли),]; [ ], [ ] [ ].

Варіант 2

1. Здавалося, що то дзвонить мідний казан, в якому закипає вода (Ю. Мушкетик); До тебе летіла б край світу, Де сходить зоря золота, Якби не морози на квіти, Якби не минули літа (М. Ткач); Щоб настав час жданий людського єднання, Щоб ні пана більше не було, ні хлопа, Треба перейнятись швидше світлом знання, поступом, якого осягла Європа (І. Григоренко).

2. Не знаю Чи віднайду загублену тебе Чи догукаю мрію з того краю Куди мене щоночі хтось веде і звідки я щоранку не вертаю (Р. Федорів).

3. І в епіцентрі логіки і стресу, де все змішалось – рідне і чуже, цінує розум вигуки прогресу, душа скарби прадавні стереже. Я в людей не проситиму сили, я нікого в житті не просила, як не просять гранітні схили, щоб у спеку дощі їх зросили (Л. Костенко).

4. [ ], і [ ], (якщо).
(хто), [ ] і [ ].

Варіант 3

1. Потім, коли підійшов Черниш, Маковей упевнився, кого вона шукала (О. Гончар); Мабуть, так думають митці в старості, коли вже вигоріло все паливо, коли вичахло серце, що прагнуло все вищої і вищої мети, коли мистецтво стало способом заробітку, бо нічого іншого вони не вміють (Ю. Мушкетик); Я побачив, що з дідом треба якось інакше балакати, щоб викликать його на розмову і не вважати на його вдачу (О. Олесь).

2. В кімнаті запала тиша це була одна з тих хвилин коли

співбесідникам здається ніби розмова й не переривалася так могутньо захоплює їх потік спогадів і думок (В. Собко).

3. І тільки на привалі, в ті рідкісні хвилини, коли ще в свої тачки жінки не запряглись, ті буковки вірменські виводять, як стеблини, і слізьми поливають, і букви прийнялись. То верби похилилися додолу, червоні ружі зблідли на виду, бо вже погналось перекотиполе за літом – по гарячому сліду (Л. Костенко).

4. [ ] – і [ ] : [ ].
[ ], але [ ], (щоб).

Варіант 4

1. Розповідав учора про сибірські морози, на яких і залізо не витримує – кришиться, про гнуса, од якого нема порятунку нічому живому, про шоденний героїзм отаких, як Іван Захарович (А. Дімаров); А там прохолодно сивів Дніпро, по якому пропливали річкові трамваї з людьми, що їхали на далекі пляжі (Ю. Мушкетик); Була це нагальна течія, яка захоплює душу і тягне туди, куди можна сягнути, захоплюючись і лякаючись відчуття неможливості кінця (В. Шевчук).

2. Ми винуваті що міліють ріки і мілинами світять береги що десь духовні лупляться каліки і виростають ваші вороги (В. Симоненко).

3. В маєтку гетьмана Івана Сулими, в сучасному селі, що зветься Сулимівка, до кінських грив припадєні грудьми промчали хлопці – загула бруківка, і тільки гриви... курява... і свист... лунких копит оддалєнілий цокіт... і ми... і степ... і жовтий падолист... і цих дворів передвєчірній клопіт. Мабуть, їй сумно, але жінка хоче, щоб їй хотілося сміятися (Л. Костенко).

4. [ ], (щоб), [ ], (що).
(якщо), [ ] : [ ].

Варіант 5

1. Коли за рогом зникла остання підвода, я вирішив, що досить вже відсиджуватися у привітному затишку лісових нетрів (Ю. Збанацький); Нестерпно захотілося знати, що він пережив, як склалася у нього доля (Р. Іваничук); Я довго дивився, як плигає по вулиці вогник ліхтарика, на потік, який зносив у Дніпро сьогоднішній настрій, на дощові нитки, які клювали обернену на багно пилуку (В. Шевчук).

2. Я тортури знести не зумію Признаюся зарані вам але більше сказати не посмію Коли навіть захочу сам (В. Симоненко).

3. Гарно там, де нас нема; в минулому нас уже немає, і воно здається прекрасним (А. Чехов). А буває – спинюсь на місці, простягаю руки без слів, ніби жду чудесної вісті з невідомих нікому країв (Л. Костенко).

4. [ ], (що), і [ ].
[ ], [ ] – і [ ], (коли).

Варіант 6

1. Зараз же, коли стояла вона біля хвіртки і не могла зважитися повернути до хати, у ній все кипіло й нуртувало, бо хотіла кохати, хотіла бути коханою (В. Шевчук); Щоразу стукав патерицею у двері, за якими чулася розмова, щоб молилися миряни (Р. Іваничук); Здебільшого Григорій працював дома, за хатою, в холодку, де росла бузина й затуляла його від людей, що проходили вуличкою, або в хліві, де лежало паливо и мостилися ластівки (Гр. Тютюнник).

2. І підслухали зорі і трави і підслухали ріки й мости Як шептав тобі вітер ласкаво Я такої не бачив як ти (В. Симоненко).

3. Над шляхом, при долині, біля старого граба, де біла-біла хатка стоїть на самоті, живе там дід та баба, і курочка в них ряба, вона, мабуть, несе їм яєчка золоті. А якщо заплачу і руками я торкну ясне твоє чоло, нас не бачать леви біля брами: левам очі снігом замело (Л. Костенко).

4. [ ], (що), [ ], (бо), [ ].
[ ] – і [ ], (ніби).

Варіант 7

1. Коли матері хотілося згадати сина, вона йшла до колодязя на шляху, мовби там він її чекає (В. Стус); Уже мати, нишком втираючи сльози й озираючись на кімнату, звідки чулися голоси чоловіка й Томського, і води зігріла синові скупатися, і хату прибрала, що аж сяяла дивовижною чистотою, як всяка українська хата (О. Підсуха); У тім-то й місія майстра, як цю красу видобути, щоб викресати зі слова, навіть найбуденнішого, надавши слову таке місце у творі, де б воно саме оновлювалося, набуло свіжості, сяйнуло, розквітло (О. Гончар).

2. Буду тебе ждати там де вишня біла Виглядає з саду тихо і несміло Де здається спокій і нема нікого Тільки завмирає журиться дорога (В. Симоненко).

3. Мене ізмалку люблять всі дерева, і розуміє бузиновий Пан, чому верба, від крапель кришталева, Мені сказала: «Здрастуй!» – крізь туман. Все, що ми робимо, робимо це для нащадків; хотілося б побачити, що нащадки зроблять для нас (Д. Аддісон).

4. [ ], (який), [ ], і [ ], [ ].
[ ], (де), [ ].

Варіант 8

1. Коли стихала гроза, на мить оживав цвіркун, що невідомо як заліз

сюди (В. Шевчук); Тепер у квітчастих долинах, що чекають їх, він дивитиметься без краю в її очі, де бачитиме світ і життя, братиме її за руку в радісній покорі й почуватиме на долоні своїй невичерпне тепло її тіла, до якого не наблизиться ніколи (В. Підмогильний); Тепер Марко почував ніби незручність, коли не знав чогось із того, що турок запитував (Ю. Мушкетик).

2. Велика книга природи лежить відкритою перед нами але її не можна зрозуміти не вивчивши ту мову якою вона написана а мова ця математика (Г. Галілей).

3. Звичайні норми починають старіти, тривожний пошук зводиться в закон, коли стоїть історія на старті перед ривком в космічний стадіон. Весна збиває шумовиння у пелюсткове ескімо, а що ж ми винні, що ж ми винні, що вже акацій не їмо? (Л. Костенко)

4. [ ], (де), (де).
[ ] : [ ], (щоб).

Варіант 9

1. Коли нагнувся над повним відром, вода дихнула на мене глухуватою свіжістю, яка все ж таки мала здавна знайомий присмак (І. Барківський); Сашко відчув, що безсилий змагатися з тим, що не існує, що створив сам, що домалював уявою (Р. Іваничук); Біля візирових ніг лежали пси, що розірвали б на шмаття, якби він зробив хоч рух у бік їхнього володаря (Ю. Мушкетик).

2. Щоб піснею стали звуки поезією слова треба талантові муки лиш нею душа жива (Гр. Тютюнник).

3. Там, за вікнами, за гірким туманом, де трубить вічність у Роландів ріг, любов була єдиним талісманом, а талісман цей звався – оберіг. Морями пшениці, у пахощах м'яти, де літо стоїть, як мальований глек, – пливуть і пливуть колискові фрегати, летять космонавти на крилах лелек (Л. Костенко).

4. (якщо), [ ], (що), і [ ].
[ ], (щоб), але [ ].

Варіант 10

1. Коли хлопець повертався цього разу додому, його мимоволі огортав невимовний сум, неначе ясне синє небо затягували білі хмарки (В. Шевчук); Її охоплює лихоманкове збудження, дріж, трепет, що це вони аж куди добулися, що опинилися на цьому острові, де їх оточує химерне залізне бескеття (О. Гончар); Хлопець відчув, як назавжди розвіялися його надії на порятунок, бо нема в людей власної волі для здійснення своїх бажань (Р. Іваничук).

2. Пощо мені життя суремного тривога як більше опертя не виблагати в Бога Пощо твої труди усі і тяжкі маруди коли в усі сліди ступає тінь Іуди (В. Симоненко).

3. Ти знай собі одне, що що кому коли не заманеться, – біда мине, і щастя теж мине, – те, що ти граєш, тільки застається. І сміються люди вже у вічі: треба ж так от збутися ума, щоб оце в двадцятому сторіччі та шукати те, чого нема (Л. Костенко).

4. [ ], [ ], [ ], (бо).
[ ], (де...),], а [ ].

Варіант 11

1. Ти довго молилася Богу, Щоб синові долю велику послав, Коли проводжала в далеку дорогу (Я. Славутич); Ніколи не треба забувати, що митці покликані народом для того, аби показувати світові насамперед, що життя прекрасне, що саме по собі воно є найбільшим і найвеличнішим з усіх мислимих благ (О. Довженко); Ібрагім напружено думав, що відповісти візирові. щоб блиснути перед ним розумом (Р. Іваничук).

2. Три тижні перебував в лікарні зробили рентген який нікому не потрібен бо зробивши відправили в зону трохи змучує дорога далека (В. Симоненко).

3. Було це десь там, біля Таврії, в степах, де гнеться ковила, де обрій піниться отарою, – колега коника й вола, горбате диво, привид Азії, сумирний жовтий страхолюд, з якоїсь придбаний оказії, – іде під вербами верблюду. Не може ж бути, щоб якимось не було, вже як не є, а якимось воно буде (Л. Костенко).

4. [ ] (ніби), і [ ].
[ ]: [ ], (коли).

Варіант 12

1. Він майже фізично відчув, як пірнає у тишу майстерні, як віддається на волю пориву, що ледве стримався, щоб не піти туди зараз (Ю. Мушкетик); Коли Юсуф уздрів, хто виник нізвідкіль, Коли переконався, що був то Джабраїль, Коли слова Творця знайшли жадану ціль, Смутенним серцем він лише тоді зрадів (К. Гордієнко); Казна за що усі люди, де б я тільки не ступив, дорікають мені всюди, що обіймав собі посаду, що був завклубом років два, що їздив навіть у бригаду в тому році на жнива (В. Симоненко).

2. Обмальовую ситуацію чуюся звичайно коли обминути те що болять руки в обох плечових суглобах що старі болячки дають знати про себе (В. Стус).

3. Бо пам'ятайте, що на цій планеті, відколи сотворив її пан Бог, ще

не було епохи для поетів, але були поети для епох. Закінчив польку, – починай гопака, грай, Марку, грай, бо дуже гарно граєш (Л.Костенко).

4. [ ], (коли), [ ], і [ ].
[ ], (що), а [ ].

Рекомендації до виконання роботи

1. Перед виконанням повторіть вивчене про типи складних та складних ускладнених речень.
2. У завданні 1 переписіть СПР з кількома підрядними; побудуйте лінійну та графічну схему кожного. Назвіть різновид кожного.
3. У завданні 2 поставте пропущені розділові знаки, поясніть їх.
4. У завданні 3 переписіть складні ускладнені конструкції; побудуйте лінійну та графічну схему кожної. Назвіть різновид.
5. У завданні 4 за поданими схемами складіть СУР.

ПОВНИЙ СИНТАКСИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДНИХ УСКЛАДНЕНИХ РЕЧЕНЬ

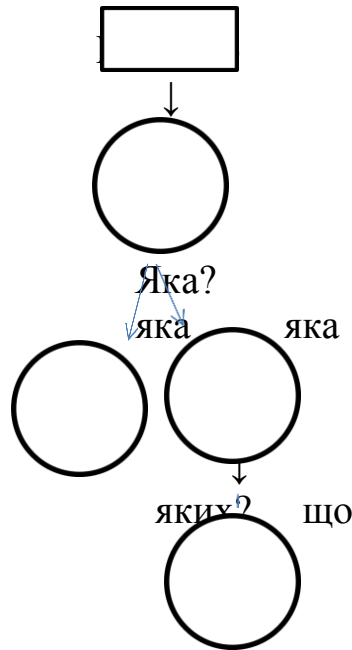
Схема аналізу:

1. Визначення кількості предикативних одиниць.
2. Встановлення засобів поєднання предикативних одиниць.
3. Накреслення графічної схеми речення.
4. Визначення типу речення за кількістю граматичних основ та засобами поєднання предикативних одиниць.
5. Характеристика різновидів зв'язку та семантико-синтаксичних відношень між окремими предикативними одиницями.
6. Тип за структурними особливостями конструкції.
7. Тип за метою висловлювання, за інтонаційним оформленням.
8. Пунктуація між частинами складної синтаксичної конструкції.
9. Аналіз предикативних одиниць за схемою розбору простого речення.

Зразок розбору:

¹Треба було ще глибоко розуміти, ²що мова тільки та невичерпно багата й гарна, ³яка виплекана твоїм рідним народом, ⁴яка живиться із народних джерел, ⁵що ніколи не замулюються (П. Панч).

Речення складне, складнопідрядне, складається з 5 предикативних одиниць. Перша – головна, решта – підрядні. Між ними такі відношення: 1–2–3 – послідовна підрядність, 1–2–4–5 – послідовна підрядність, 2–3–4 – однорідна супідрядність. Схема речення:

Таким чином, це складнопідрядне речення з послідовною та однорідною супідрядністю.

Частина 1 – головна, від її дієслова *розуміти* ставимо питання *що?*, тому підрядна частина 2, яка стоїть у постпозиції і відповідає на таке питання, приєднуючись сполучником *що*, є з'ясувальною; частини 3 і 4 є однорідними, вони залежать від 2-ї, зокрема від указівного слова *та* й іменника *мова*, стоять у постпозиції, відповідають на питання *яка?*, приєднуються сполучними словами *яка* і є підрядними означальними; частина 5 залежить від 4-ї, зокрема, від іменника *джерел* ставимо питання *яких?*, вона стоїть у постпозиції, приєднується сполучним словом *що* і є підрядним означальним.

Лабораторна робота № 8

Тема: ПУНКТУАЦІЯ У ПРОСТОМУ ТА СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

Мета: поглибити знання студентів про повні й неповні речення; сформувані вміння й навички виділяти неповні речення з-поміж повних; розвивати вміння користуватися цими видами синтаксичних одиниць в усному та писемному мовленні; удосконалити навички вживання тире в неповних реченнях; вміти розрізняти порівняльні звороти та неповні підрядні порівняльні; за допомогою мовленнєво-комунікативного матеріалу розвивати культуру мовлення студентів.

Завдання

I. Поставити, де потрібно, тире між підметом і присудком.

II. Визначити однорідні члени речення. Пояснити розділові знаки.

III. Виділити відокремлені члени речення. З'ясувати умови їх відокремлення.

IV. Розмежувати звертання, вставні та вставлені конструкції. Пояснити розділові знаки.

V. Мотивувати основні правила пунктуації у складносурядних реченнях.

VI. Поставити розділові знаки у складних безсполучникових реченнях, пояснити їх.

Варіант 1

I. 1. Я син простого лісоруба гуцула із Карпатських гір (Д. Павличко). 2. Чужа душа то тихе море сліз. Плювати в неї гріх тяжкий не можна (Л. Костенко). 3. Молодість буйність а старість не радість (Н. тв.).

II. 1. На бруньках лип сережками звисають прозорі синюваті краплини (М. Стел.). 2. Ранок починався тихий та лагідний все навколо і трави і дерева і кущі наче завмерло умліваючи в передденній вільготі (Ю. Смол.). 3. Жде мати не діждеться журиться сподівається (І. Неч.-Лев.).

III. 1. Пахло васильками натиканими за сволок і татарським зіллям розкиданим на чисто вимитій підлозі (П. Панч). 2. Такі ж зорі миготіли в численних лампадках в яких замість оливи горіли свічки (П. Панч). 3. Остап стояв вагаючись (М. Коц.). 4. Дмитро дужий лихий стікаючи живими струмками вскакує в димну з роями іскор ріку (М. Стельмах). 5. Як визволителів своїх нас зустрічали на кордоні (О. Підсуха).

IV. 1. Життя звичайно йде вперед і нікому не дано такої сили яка б могла спинити його непереможний рух (Н. Рибак). 2. А тут знаєте гарно (М. Коц.). 3. Віщує думонька сумная що ти дівчино не моя! (С. Руд.).

V. 1. Над водою вставав туман і повіяло холодком (С. Васильч.). 2. Затремтіло зразу сонне повітря і зграї срібних звуків плутаючись і виграваючи полетіли яром і далеко кругом заснували степ (С. Васильч.). 3. Випав сніг і все навкруги повеселішало (Г. Тютюнник).

VI. 1. Столітні липи ожили на кожній гілці коло кожної квітки вилая бджола (Панас Мирний). 2. Росте передгроззя скоро буде гроза (М. Хвил.). 3. В Кайдашевій хаті стала мирнота свекруха помирилася з невісткою (І. Неч.-Лев.).

Варіант 2

I. 1. А я вже як на трапі (Л. Кост.). 2. Рвати зв'язки це руйнувати гальмувати хід життя (В. Вин.). 3. У тебе один засіб плакати (В. Вин.).

II. 1. Стояла тиха зоряна ніч (М. Хвил.). 2. Горять міняться на очах сині зелені бузкові оранжеві й бурштинові легкі осяйні хмаринки (В. Козач.). 3. Мелашка стояла коло неї ні жива ні мертва (І. Неч.-Лев.).

III. 1. Жінка заметушилася наводячи порядок а Гнат посміхаючись став біля порога схвально придивляючись до постаті і свіжого обличчя молодиці (М. Стельмах). 2. Мелашка була потрібна в господі як робітниця (І. Нечуй-Левицький). 3. Осяяний сонцем перед нами розкрився зовсім інший світ (О. Довженко). 4. Одарка молода й весела молодиця слухаючи ті нерадісні речі сумувала (Панас Мирний). 5. Жорстока невблаганна і лукава вона була як мачуха мені (Л. Костенко).

IV. 1. А я було аж сержуся що вона бач співає наче проти мене (І. Неч.-Лев.). 2. Звичайно людина може розкритися може спалахнути може кинути себе на високу гору (Ю. Мушкетик). 3. Галю серце рибко моя що мені сказати хотів би я тебе одну цілий вік кохати (Н. тв.).

V. 1. Стояв він один в коридорі опустивши голову і сором виїдав йому гарячі очі (С. Васильченко). 2. А чи існують взагалі чеберяйчики і які на те докази? (П. Загребельний). 3. Поверх трави тільки гарячий вітер гуляє та сонце розсіває своє пекучо-іскристе проміння (Панас Мирний).

VI. 1. Одцвітали яблуні та груші стежка була всипана білими пелюстками (О. Десняк). 2. Проте було помічено чим не привітніші мої до його слова тим більше розгоряється у його цікавість (С. Васильченко). 3. Сонце гляне мла розтане вмить (О. Олесь).

Варіант 3

I. 1. Степ як суцільний кришталь (О. Гончар). 2. Слова полова але огонь в одежі слова безсмертна чудотворна фея правдива іскра Прометея (І. Франко). 3. Придержати язика вчасно то нелегка річ (П. Панч).

II. 1. А над головою розляглося таке широке бездонне всіяне зірками небо (А. Шиян). 2. Всюди висіли чудернацькі не звичні для ока рекламні щити (Ю. Мушкетик). 3. Голублять душу і серце людини свіжі і ніжні степові запахи... (Г. Тютюнник).

III. 1. Хлопець не прощаючись у бої помчав (К. Герасименко). 2. Цвіли дерева холодним квітом білі й легкі немов весільні дівчата (М. Коцюбинський). 3. Палкий патріот і переконаний співець дружби народів Павло Григорович Тичина з незмінною ніжністю говорить і про Горького і про Коцюбинського і про Гурамішвілі (М. Рил.). 4. Сповнений любові я іду по вулиці вузькій (В. Сосюра). 5. На чистому лобі були ніби намальовані веселі тонкі чорні брови густі-прегусті (І. Неч.-Лев.).

IV. 1. Тихий Дунаю зелений гаю хвилі кипучі вітри могуті вас я благаю грудь облегличе вість принесіте з рідного краю (П. Гулак-Артемівський). 2. По-перше я не могла дивитися в її лице коли говорила

про нього а по-друге в мене не була совість цілком чиста (М. Коц.).
3. Може вона співає може сміється а може зайшла від плачу (М. Коц.).

V. 1. Чи то цвіт біліється рясний чи з-під хустки сивина вдовина? (Т. Коломієць). 2. Веселка над полем здіймалась і туча удаль одплива і ти жартувала сміялась і радісно вишня цвіла (Т. Масенко). 3. А внизу пролітають вагони і колеса у тьмі цокотять (В. Сосюра).

VI. 1. З Мелашкою вона обійшлась інакше вона одразу її почастивала полином (І. Нечуй-Левицький). 2. Військо можна розбити жінку ніколи (П. Загребельний). 3. Довідаються у Варшаві знімуть на глум (П. Панч).

Варіант 4

I. 1. Твоя мова співочий струмок (П. Тичина). 2. Чесність з собою це гармонія думок почувань досвіду це сила і цільність (В. Винниченко). 3. Поле що безкрає море (Панас Мирний).

II. 1. Небо сміялося своєю чистою глибокою блакиттю (І. Франко). 2. А над листям стирчали жовті та білі квітки та зелені маківки (І. Неч.-Лев.). 3. Не міг мені Іван ні сіло ні впало писати любовні листи (В. Вин.).

III. 1. Немає для матері на світі нікого дорожчого ніж він її ніжний тихий душевний Віталік (О. Гончар). 2. Одарка молода й весела молодиця слухаючи ті нерадісні речі сумувала (Панас Мирний). 3. Вальдшнеп або лісовий кулик благородна птиця (Остап Вишня). 4. В мене й без тебе ворогів хоч греблю гати отих потайних що по кабінетах (О. Гончар). 5. Любили один одного щасливі просвітлені й сумні (М. Стел.).

IV. 1. Я не хвалю своїх синів але коли правду сказати на всі Семигори немає таких хлопців як мої (І. Нечуй-Левицький). 2. Якийсь час пливли вони в тумані поміж берегами одірвані од землі й безпомічні як їм здавалося (М. Коц.). 3. Не знаю моя дитино тієї дівчини (Панас Мирний).

V. 1. Нехай серця не знають супокою хай обганяють мрії часу біг і наша юність буде хай такою щоб їй ніхто не заздрити не міг (В. Симоненко). 2. Від його ходи на столі заколивався трисвічник і тонко задзвеніли кришталеві підвіски (П. Панч). 3. Тихо й нудно і спека пекельна (С. Васильченко).

VI. 1. Уявіть собі таку картину сидите ви над ставком рано-вранці ще й ранесенько (О. Вишня). 2. Не журись може ти його і цього вечора побачиш (Г. Квіт.-Осн.). 3. Зайця ноги носять вовка зуби годують (Н. тв.).

Варіант 5

I. 1. Три рази по три дев'ять. 2. Полювати вовка для мисливця і честь і обов'язок (Остап Вишня). 3. Сміле слово то наші гармати смілі вчинки то наші мечі (П. Грабовський).

II. 1. Якось раз над містечком стояла тиха місячна літня ніч (І. Неч.-Лев.). 2. Сонце сміялось серед чистого безхмарного неба (І. Франко). 3. Кайдашеві сини молоді парубки обидва високі рівні станом обидва довгообразі з довгими тонкими трошки горбатими носами з рум'яними губами (І. Неч.-Лев.).

III. 1. У білій суkenці тонесенька в талії під хвилями буйного волосся скидалася вона на велику ромашку (І. Вільде). 2. Дивлячись на людей усміхався і мій батько великий добрий чоловік (О. Довженко). 3. Старий зараз ніякої роботи не визнає окрім пасіки (М. Стельмах). 4. До кімнати увійшов високий молодий чорнявий студент (З преси). 5. І вона вибаглива і неприступна на цей раз сіла поруч з ним (О. Гончар).

IV. 1. Світи світи місяченьку і ти ясная зоря та й присвіти доріженьку аж до милого двора! (Н. тв.). 2. Вони наказали полоненим бігти і мабуть саме те полегшило Іванові втечу (Ю. Мушкетик). 3. Ведмідь кружляв навколо пастки тягнувся до принади але очевидно не зважувався торкнутися до неї (М. Трублаїні).

V. 1. Хай пливуть карбовано хвилини і життя одмірює мотор (В. Сос.). 2. І в той час скирти і клуня зайнялись і зорі зникли (Т. Шевч.). 3. Часом качка в повітрі дзвенить чи кажан проти місяця грає (М. Рил.).

VI. 1. Подивись шляхів нема а тільки де-не-де поплутані стежинки йдуть на безвість (Леся Укр.). 2. Подивиться серце ниє (Т. Шевч.). 3. Той цвіт від папороті чарівніший він скарби творить а не відкриває (Леся У.).

Варіант 6

I. 1. Божа іскра то тяжке прокляття дикий і лютий пожар (Леся Українка). 2. Говорити не горох молотити (Н. тв.). 3. Всі вулиці в Вербівці ніби обсажені вербами (І. Неч.-Лев.).

II. 1. З-за далеких хутірських хат виліз великий червонуватий місяць (Б. Антоненко-Давидович). 2. Мелашка стояла ні в сих ні в тих серед хати (І. Неч.-Лев.). 3. Дівчата хлопці музики шум регіт жарти все було якось по-празниковому (І. Неч.-Лев.).

III. 1. Біля Перекопа були ворота єдиний вихід із Криму (З. Тулуб). 2. Він також окрім мене не бачив нікого (М. Коц.). 3. Прийшлися цікавому хлопцеві до вподоби дідові перекази страшні а іноді й смішні полюбились йому дідові вичити розумні правдиві добрі (Панас Мирний). 4. Внизу тут під нами долина кругла наче макітра з крутими м'якими від кучерів лісу стінами (М. Коц.). 5. Він був мов оп'янілий (М. Коц.).

IV. 1. Він був менший син у батька і все батьківське добро по українському звичаю припадало меншому синові (І. Неч.-Лев.). 2. Пилипко зірко дивився очима щоб бува не збитись (А. Головка). 3. Ой ти дівчино не бійся морозу я ж твої ніжки у шапочку вложу! (Н. тв.).

V. 1. З улоговини тягло теплим вологим відпаром і холодні трави зараз же відчули його і стали покриватися щедрою росою... (Г. Тютюнник). 2. Знову зворухнулось повітря і срібні звуки розбудили степ (С. Васил.). 3. На ніч небо визірчилось і мороз поміцнішав (П. Панч).

VI. 1. Курочка зупинилася проти човна і дивиться вона тут ціле літо живе а такого ще не бачила (Остап Вишня). 2. Палажка обійшла з бабами кругом церкви заглянула в комору обдивилась увесь двір Мелашки ніде не було (І. Неч.-Лев.). 3. Життя кажуть зжити не поле перейти (Панас Мирн.).

Варіант 7

I. 1. І вже любов лиш марення і сни (Л. Забашта). 2. Найвища краса це краса вірності (О. Гончар). 3. Бувають душі наче пні старі що пишуть стежку почерком гадюки (Ліна Костенко).

II. 1. В небі висів чистий повновидий місяць (В. Куч.). 2. Неповага од сина й сором перед своїми дітьми і гнів і злість все злилось до купи в його душі (І. Н.-Лев.). 3. Маленька кругленька швидка жвава одягнена в зелене вбрання між високим зеленим житом вона здавалася русалкою (П. М.).

III. 1. З кімнати вийшла молодиця здорова огрядна повна та червона як калина (І. Неч.-Лев.). 2. Люто наступає гусак а воно мале хлоп'я стиснувши кулачки іде на того гусака (О. Гончар). 3. Доцвітали конвалії в травах голубої весни прапори (В. Сим.). 4. Повні рожеві як діти збуджені зі сну пливли по небі хмаринки (М. Коц.). 5. Він став перед нею гарний високий на вид спокійний і простяг до неї руку (М. Коц.).

IV. 1. Не щебечи соловейко на зорі раненько не щебечи малюсінький під вікном близенько (Н. Забіла). 2. Ще здається так недавно по цих східцях він малий підіймався з матір'ю (М. Стел.). 3. Це Маруся Чурай як кажуть українська Сафо донька полтавського сотника часів Хмельниччини (О. Гонч.).

V. 1. В холодних як осінній туман мареннях в далеких видіннях пропливало її життя і вся її життєва дорога була світлою осяяною сонцем (Г. Тютюнник). 2. Чого світання так ясніє а в полі ген сріблиться пісенька дзвінка? (М. Стельмах). 3. Зрідка пробіжить заєць або спиниться на кручі вовк (А. Головка).

VI. 1. Дивлюсь я на небо та й думку гадаю чому я не сокіл чому не літаю (М. Петр.). 2. Приторкнувся мокрою долонею до лоба він аж пашів од жару (М. Ст.). 3. Мало прожити життя треба життя зрозуміть (Є. Пл.).

Варіант 8

I. 1. Цей вересневий сад немов причал де важко крилять шхуни яблуневі (А. Мойс.). 2. Вульгарність не відповідь (В. Вин.). 3. Брови у неї як чорні шнурочки (І. Неч.-Лев.).

II. 1. Над морем піднімалися високо в небо дикі стрімкі скелясті гори (І. Неч.-Лев.). 2. А син купається не купається пірнає брѳохається грає як та риба в чистій воді (І. Неч.-Лев.). 3. Припадає до води гарячими зі сну губами худобина цмолить прихекуючи забиває спрагу душної ночі в хліві п'є не нап'ється (Г. Тют.).

III. 1. Найдовше сніг тримається у затінках або у ровах присипаний листям чи землею (Є. Гуц.). 2. Колісників Кут колись графське гніздо тепер його (П. М.). 3. Глянула жінка на Гната на охорону і побілівши злякано заточилася на обочину (М. Стел.). 4. Вигнаний батьком Рустем навіть вкінці оселився у Джіафера (М. Коц.). 5. Веселий гостинний він любив товариство (М. Коц.).

IV. 1. Є любов до сестри і до матері і до дружини є багато любовей та найдужча й найвища з усіх непогасна як вічність до тебе моя Україно що зростила мене в голубому розгоні доріг (В. Сим.). 2. Ти мене кохана проведеш до поля я піду і може більше не прийду (М. Рил.). 3. До речі я звичайно де в чому згоден з вами (І. Ле).

V. 1. Вже зорі поскакували і тоненький серпок місяцевий блищав над дубом ніби зачепивсь за кучеряву гіллячку (Марко Вовчок). 2. Море так невинно голубіє під стінами скель і сонце так світить ласкаво що аж каміння сміється (М. Коц.). 3. У княгині страхом поїнялись очі і лице приблідло (П. Панч).

VI. 1. Ще раз підкреслюємо на полюванні треба бути готовим до всього щоб потім не жалкувати (Остап Вишня). 2. Вона його любить більш йому нічого не треба (М. Куліш). 3. Допоможеш живи на здоров'я а не захочеш скажу зараз тебе повісити (П. Панч).

Варіант 9

I. 1. Війна в горах як бачите це насамперед війна за шляхи (О. Гончар). 2. Ви людина молода (Ю. Ян.). 3. Ти мій сміх ти моє ясне в житті (В. Вин.).

II. 1. З сизувато-синіх низько навислих над землею хмар посипався густий лопатий і мокрий сніг (В. Коз.). 2. Бери людину святий хліб переломлюй і їж м'який пахучий смаковитий (У. С.). 3. Низенька чорнява завітчана польовими квітами вона й трохи не схожа була на селянок часто запечених сонцем високих іноді дуже неповоротких дівчат (П. М.).

III. 1. Оте щоденне оте буденне життя затінене сповнене всякими турботами більшими і дріб'язковими зараз повинню заливала нова хвиля дужої любові (М. Стельмах). 2. А на межі замість вогняного валу залишилися купки попелу (В. Близнець). 3. Співають ідучи дівчата (Т. Шевченко). 4. Тонкий верткий висмоктаний він говорив якимось надірваним голосом (М. Коц.). 5. Усі знали Оришку як відьму (П. М.).

IV. 1. Ой Дніпре мій Дніпре широкий та дужий багато ти батьку у море носив козацької крові (Т. Шевченко). 2. Я сьогодні даруйте не зможу прийти. Відверто кажучи набридло засідати (М. Руденко). 3. Гарно нічого й сказати вмієш ти слова складати (І. Франко).

V. 1. В день такий розцвітає весна на землі і земля убирається зрання (В. Сосюра). 2. Уже сходилла рання гречка і по долинах з перебоями п'яркої духмяності і ніжної мигдалевої гіркості пінився цвіт калини (М. Стел.). 3. Десь у долині бриніла дівоча пісня а з другого боку рівномірним цокотом відповідала сокира і м'яко шелестіла поздовжня пила по деревині (М. Стел.).

VI. 1. Я вірю удвох нам не відати горя (В. Коротич). 2. І вельми зручно з нею согрішити вона ж сама і відпускає гріх (Л. Кост.). 3. Не сон-трава процвітає то дівчина з калиною плаче-розмовляє (Т. Шевч.).

Варіант 10

I. 1. Так у тебе значить кишка коротка (В. Кучер). 2. І ти ясна і я прозорий і душі наші мов пісні і світ великий неозорий належить нам тобі й мені (В. Сим.). 3. У нього серце посохлий пустир (П. Тич.).

II. 1. Над тихою святковою землею високими золотими мазками починається ранок (М. Стел.). 2. В житті мене ти й знать не знаєш ідеш по вулиці минаєш (І. Франко). 3. А в хаті тихо тільки піч сама собі порядкує топиться (С. Васильч.).

III. 1. Він присів на призьбі і замріявшись став дивитися в тиху літню ніч (Г. Тютюн.). 2. Хто б міг подумати що Пашка архітектор Пашка будівельник не закінчивши й третього курсу стане льотчиком? (Ю. Бедзик). 3. Балакучий та моторний він і хвилини не сидів без діла (Л. Муратов). 4. Розпарена нічною задухою гостро і нудливо смерділа болиголова (Г. Тютюн.). 5. І боєць Журба як заспівувач мав бути в перших лавах (В. Кучер).

IV. 1. Я закликаю вас громи й громовенята тучі і тученята я розганяю тебе фортуно наліво на ліси й води (М. Коц.). 2. Щастя кожного саме так нерідко думають у його ж руках (З преси). 3. Андрій зійшов на ганок і мабуть завмираючи серцем натиснув на клямку (І. Багмут).

V. 1. Хай трава не в'яне і під вітру свист знов зеленим стане пожовтілий лист (В. Сос.). 2. В одну мить розсунувся простір і стали ближчими зорі (Ю. Мушк.). 3. Лист жовтий поволі на землю спадав та ніжні стократки схилялись з журбою (О. Олесь).

VI. 1. Катерина оглядається навколо правильно розташовано меблі чи доведеться зробити перестановку (І. Вільде). 2. Ніч прозора безшумна тепла ніби оксамитом огортає людину м'яке степове повітря (О. Гончар). 3. Життя як метелик подув вітер і зламав крила (О. Олесь).

Варіант 11

I. 1. Життя серед людей це та ж кімната сміху (Л. Кост.). 2. Хіба все те не дурниця в порівнянні з цим (В. Виннич.). 3. Шовкун не остання шпичка в колесі (П. М.).

II. 1. Усе навколо дерева птахи люди сповнене весняної пружної нестримної сили (В. Собко). 2. Трави стояли тихі принишклі бо ранок був теж тихий безвітряний і обіцяв сонячний жаркий день (Г. Тют.). 3. Життя і мрія в згоді не бувають і вічно борються хоч миру прагнуть (Леся Укр.).

III. 1. Юрій Яновський високий ставний з вольовим обличчям і розумними очима то морщить лоба то ледь помітно усміхається (П. Панч). 2. Галина як піаністка стала акомпанувати Вадикові (І. Ле). 3. Співали не кваплячись повторюючи приспів (Н. Рибак). 4. Завжди мовчазний і задумливий він і тепер більше мовчав дивився собі під ноги своїми сірими задумливими очима (М. Хвил.). 5. Молодиці стояли бліді як смерть (І. Неч.-Лев.).

IV. 1. Христя так її звали зосталася малою для батька-матері (П. М.). 2. Не хтіла б я тебе вразити сестро та бачу прийдеться розмову залишити (Леся Укр.). 3. А чи не краще якби ти робив щось конкретне точне ну скажімо видобував би каротин з водоростей (Ю. Мушк.).

V. 1. Для повної подібності наш двір піском засипано й колючками засаджено (Леся Укр.). 2. А тепер шепочуть колоски у полі й сонцем налилося золоте зерно (В. Сос.). 3. Не цвітуть квітки зимою і дерева не шумлять (О. Олесь).

VI. 1. Треба гарненько убраться мене знають усі Бієвці (І. Неч.-Лев.). 2. Впадеш не засмутишь згубивсь шукай-но слід і серця не в'яли од випадкових бід (А. Мал.). 3. Минув і рік минув другий козака немає (Т. Шевч.).

Варіант 12

I. 1. Кінь волові не пара (Н. тв.). 2. Євген наче вражений громом (О. Гончар). 3. Дика гуска це таки справжня гуска тільки дика (О. Вишня).

II. 1. В отій нестримності лету напрузі м'язів клетоті крові й таїлася вічна суть буття (Ю. Мушк.). 2. Жіночі голоси чисті високі сильні мов ангельські хори вели побожну пісню (М. Коц.). 3. Не словом рухом поглядом холодним мене зіпхнула в темний рів без дна (І. Франко).

III. 1. Просто від отари підійшов з гирлигою ще один чабан Микола Карнаух високий худий чоловік (О. Гончар). 2. Замість вивіски над дверима гойдався лицарський чобіт з острогою (З. Тулуб). 3. Я йшов то мало не зупиняючись то роблячи саженні кроки (М. Хвил.). 4. Якось сидимо ми з бабусею вдвох у садку бабуся як спеціаліст по промисловості пір'я дере (Остап Вишня). 5. Це я тобі як другові кажу (Г. Тют.).

IV. 1. Опріч нас мисливців набилось у хату як то звичайно буває чимало народу (М. Стел.). 2. Не стелись тумане не шуміть тополі не печальте очі ви берізки голі (В. Сос.). 3. На його щастя розмову проваджену до його приходу як видно не було закінчено а цікава мабуть була (О. Гонч.).

V. 1. На хвилину раптом стихли голоси і схилюлися тіні (Ю. Смолич). 2. Лише в конторі хтось поцокував зрідка на рахівниці та над квітниками гули невсипущі бджоли (О. Гончар). 3. В морозному передсвітанку стишуючись весело шерехкотів лапатий сизий сніг і в саду без вітру перегойдувалась обважніла ткань пухнастого віття (М. Стел.).

VI. 1. Ганна уважно подивилась на чоловіка вона не знала жартує він чи справді серйозно говорить (М. Хвил.). 2. В моїм селі сади цвітуть проглянути не можна (П. Вор.). 3. Плакати хотілось сльози не текли.

Варіант 13

I. 1. І кожен фініш це по суті старт (Л. Кост.). 2. Я не бог і не камінь (В. Винниченко). 3. Гусь свині не товариш (Н. тв.).

II. 1. Його душили спогади і кашель і навіть той за вікнами бузок (Л. Кост.). 2. Бійся не бійся а на заробітки треба посилати дітей (І. Неч.-Лев.). 3. Під бровами блищали круглі веселі темно-карі очі (І. Неч.-Лев.).

III. 1. І ковтаючи сльози одягши на плечі сукману перемотує літо на чорні катушки тополь... (Л. Кост.). 2. Ген килим витканий із птиць летить над полем (Л. Кост.). 3. Як творець Шевченко може бути для нас в усьому (О. Гончар). 4. Зблідле до того лице Христине зразу покритися червоним заревом... (П. М.). 5. А він старий сидів як за штурвалом в руках крутив маненьке коліща (Л. Кост.).

IV. 1. Може це біль наш а може вина може бальзам на занедбані душі (Л. Кост.). 2. Бо це не просто тигр як бачите а бенгальський (О. Вишня). 3. Можливо і навіть дуже можливо що з вас вийде і заслужений майстер стрілецького спорту (О. Вишня).

V. 1. Мимохіть піднімалися шапки на головах вгору і по-вовчому загорялися очі (С. Вас.). 2. За селом знов шелестіли хліба й пахло полином (А. Головка). 3. Ще мить і він опанує себе і заговорить (З. Тулуб).

VI. 1. В лісах стояв скляний дзвін то на стовбурах лопалася льодова кориця (Г. Тют.). 2. Зварить Федора відерний чавун борщу за день як вітром вивіє (Г. Тют.). 3. Не жди сподіваної волі вона заснула (Т. Шевч.).

Варіант 14

I. 1. А справжня слава це прекрасна жінка (Л. Кост.). 2. Щастя не знати покою в далі йдучи невідомі (О. Підсуха). 3. Я здається не з жалісливих (В. Вин.).

II. 1. Сірі ледве помітні в тумані плавні непривітно шуміли (М. Коц.). 2. Я пив воду свіжу холодну ще повну снів... (М. Коц.). 3. Дивиться вона не надивиться на свого сина втішається не навітшається своїм Івасем (І. Неч.-Лев.).

III. 1. Старезні пні кошлаті поторочі літопис тиші пишуть у траві (Л. Кост.). 2. І хмари не прив'язані до слова от просто так пливуть собі й пливуть (Л. Кост.). 3. Попаді й небагаті пані частували її в покоях садовили поруч з собою на стільці як потрібну людину (І. Неч.-Лев.). 4. А зачепили ви його того ятера веслом (О. Вишня). 5. Знесилені подачками прибою закам'яніли у страшній судомі (Л. Кост.).

IV. 1. Вже почалось мабуть майбутнє. Оце либонь вже почалось (Л. Кост.). 2. Беру здоровенний залізний лом по-нашому шворінь розпікаю в кузні один кінець дочервона (О. Гонч.). 3. Діда мати божилася що це правда тримав у руках сам диявол (О. Довж.).

V. 1. Далеке гавкання собак і лави на снігу (В. Сосюра). 2. Вже димаріє дальня даль і небо домнами палає (В. Сосюра). 3. Вересень далеко відлетів легкими вітрами і починає мжичить (І. Микитенко).

VI. 1. Не до пісень мені тремтять на віях сльози (О. Олесь). 2. Ти смутна і я сумую ти весела я сміюсь (О. Олесь). 3. Рипнули двері в хату ввійшла молода дівчина (І. Неч.-Лев.).

Варіант 15

I. 1. Мрія дощинка мала (В. Коломієць). 2. Газета для людини що вікна для хатини (Н. тв.). 3. Гагара розуміється птиця (О. Вишня).

II. 1. І все і штормуюче море і голубіюче небо і далекі ледь окреслені хмари пройняте легеньким серпанком рухливого туману (Ю. Збанацький). 2. Одні полягали а другі розійшлись пішли своє поле орати (Леся Укр.). 3. У стомлених від безсоння голубих очах хлюпнула радість (І. Цюпа).

III. 1. Отакі вони хлопці кирпаті сільські аргонавти голуб'ята анциболи хоч не роди (Л. Кост.). 2. Бовдюг як найстарший вийняв запасну ложку (Г. Тют.). 3. Великі риби виплеснуті морем закам'яніли на гранітних сходах (Л. Кост.). 4. Персидський цар скоривши Вавилон пішов на них це був могутній Дарій. Повівши військо степом напролом за тиждень був готовий на гербарій (Л. Кост.).

IV. 1. Чи може це ввижається мені той несказаний камертон природи (Л. Кост.). 2. Орфей до речі також був фракієць можливо дак але можливо й гет (Л. Кост.). 3. На стендах мисливці стріляють по невеличких як ви знаєте крихких тарілочках (О. Вишня).

V. 1. Хочу спіймати записати у пам'яті ці звуки і не виходить (М. Коц.). 2. Прочинились двері чиєїсь хати і зчепивши руки на грудях

стояла на порозі біла постать чи дівчини чи молодиці (С. Вас.). 3. Від лісу тягло свіжим настоєм живиці та долітали лункі удари сокири (Ю. Збан.).

VI. 1. Хочете слухайте хочете не слухайте але такого собаки насправді не було і не буде (О. Вишня). 2. У нас так ведеться ми один одному рубаємо правду у вічі (Ю. Збан.). 3. В другому місці картина така бабка і дівка сидять рядком між ними свічка (М. Коц.).

Рекомендації до виконання роботи

1. Перед виконанням повторіть вивчене про пунктуацію у простому і складному реченні.

2. У завданні 1 згадайте правила постановки тире між підметом і присудком і поставте необхідні знаки у даних реченнях.

3. У завданні 2 підкресліть однорідні члени речення умовними позначками, поставте пропущені розділові знаки, поясніть їх.

4. У завданні 3 підкресліть відокремлені члени речення, поставте пропущені розділові знаки, поясніть їх.

5. У завданні 4 у реченнях виділіть пунктуаційно звертання, вставні та вставлені конструкції, надпишіть над ними вид внесення.

6. У завданні 5 у ССР поставте пропущені розділові знаки, поясніть їх.

7. У завданні 6 у складних безсполучникових реченнях поставте пропущені розділові знаки, поясніть їх.

Лабораторна робота № 9

Тема: ГОЛОВНІ ТА ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

Мета: поглибити знання студентів про види та способи вираження головних та другорядних членів речення; удосконалити практичні навички їх виділення; розвивати творчі вміння студентів у царині синтаксису простого речення.

Завдання

5. Знайти у реченнях підмети, назвати структурний різновид кожного, вказати на їх морфологічне вираження.

6. Знайти у реченнях присудки, назвати структурний різновид кожного, вказати на їх морфологічне вираження.

7. Трансформувати речення так, щоб змінився різновид присудка (а) простий ускладнений; б) складений; в) складений ускладнений).

8. Підкреслити другорядні члени речення, схарактеризувати їх за значенням та способом вираження.

9. Побудувати речення, щоб інфінітив виступав у ролі другорядного члена речення: а) додатка; б) означення; в) обставини.

Варіант 1

5. 1. Довкола пливе безліч срібних павутинок... (В. Скурат.). 2. А в другій половині дня наступило, нарешті, омріяне, довгождане (О. Гончар). 3. Зграї шпаків цілими днями літають над полями, над луками, шукають собі їжу (В. Чапліна). 4. «Диво калинове» Дмитра Білоуса – це наша духовна історія (І. Кирпель). 5. Чалапає по мокрій землі босими ногами, а за ним аж двоє з автоматами наготові... (Ю. Збан.). 6. Мільйони зір повільним бігом плывуть над нами, мов річка (Т. Масенко).

6. 1. Чабан Горпищенко собою незавидний. Але в степу він якось далеко видний (О. Гончар). 2. Бідний прийшов додому, думав, думав та й ну журитися (Нар. тв.). 3. Те слівце прилипло до Тосика й стало правити за прізвисько (Б. Харчук). 4. Рожевощока осінь, як справжня господиня, почала наводити лад: позолотила гаї й діброви, запросила в гості ранкову прохолоду з густими туманами та крихкою памороззю (В. Скурат.). 5. Традиційно осінь вважається порою статків (В. Скурат.). 6. Що може душу сколихнуть рабу? (Л. Кост.). 7. Ти матимеш змогу перевірити кожен мій запис (В. Собко). 8. Їй ще й тепер мало не кожна людина здавалася чимось незвичним (З підр.).

7. За клоччям туманів мишачого кольору зникли береги острова (М. Ткач).

8. . Я вранці голос горлиці люблю (Л. Кост.); По долині увечері козак смутний ходить (Т. Шевч.); Їх зір летить до сонця з ночі крізь океани темноти! (В. Сосюра); Надворі ніч боролася з ранком (П. Куліш); Від прямих ударів танки репалися і кидалися угору (О. Довженко); Знову випливла перед зором річка, стара верба (Ю. Мушкетик).

9. Ходити, привітати.

Варіант 2

5. 1. Раз тягнули чотири волики тяжкенький плуг вечором з поля додому (Нар. календар). 2. Хай на своїм віку кожен з нас посадить дерево в полі чи у садку! (І. Нехода). 3. На вишеньку біля порога прилетіла зграйка горобців (О. Донченко). 4. Всі вони (артилеристи) зв'язані міцною дружбою (В. Кучер). 5. Те її «Я тебе чекатиму» ніжно юрмилося десь в потаємному куточку Андрієвого серця (Газ.). 6. Полюблена частина душі зненацька випростовувала крила у невиразному, жагучому пориві (В. Підмогил.).

6. 1. Я був увесь у полоні любові до чудесного Далекого Сходу (Є. Досвітній). 2. Говорити він умів і завжди бундючно підкреслював свій жертвенний героїзм за долю чужої йому країни (І. Ле). 3. Рідну мову повинна берегти, розвивати кожна людина (В. Горбачук). 4. Як же без мене ти будеш рости? (О. Олесь). 5. А його очі були ще синіші за небо,

прозорі, як камінь-сапфір (О. Гончар). 6. Зал в огнях, кружляють пари, хвилі музики пливуть (В. Сосюра). 7. Вже й баба йому за космонавта (О. Гончар). 8. Він запросив Черниша сісти (О. Гончар).

7. Зіходить тепла вечорова зоря, бринить на синіх матерніх очах (А. Мал.).

8. Засмалені матроси співають на палубі про невідкриті ще землі, про зелені країни тропіків (О. Гончар); Віддавна смілості й одвазі шумить по всесвіту хвала (М. Рил.); Безшумно й врочисто машини ввійшли під арку стрілчастої Спаської вежі (М. Бажан); Село дитинства таки міцно приросло до душі (Ю. Мушкетик); Якусь хвилину артилеристи стояли мовчки, в глибокому внутрішньому спогляданні (О. Довженко); Полковник послав синів розчистити дорогу (П. Куліш).

9. Принести, зіграти.

Варіант 3

5. 1. Через того самоката посварилися ми з братом... (Г. Бойко). 2. Хтось із пасажирів згадав, як отут, на цій набережній, зародились і набрали широкого розголосу молодіжні походи з озеленення міста (Я. Баш). 3. Сім хлоп'ят і сім дівчаток – років їм усім по сім – ранком вийшли на Хрещатик... (М. Вороний). 4. Ясна річ, чимало прізвищ пов'язано з різноманітними професіями: Бондар, Бондаренко, Гончар, Швець, Шевченко, Скляр (І. Вихованець). 5. «Хліб, сіль і честь» – епіграф до роману «Хліб і сіль» М. Стельмаха (Із підручника). 6. Це «добре» прозвучало тепер м'яко, як сердечна просьба (І. Вільде).

6. 1. Євген розпалився. Але він умів брати себе в руки (Б. Харчук). 2. Двоє із них були Андрієвими ровесниками (Газ.). 3. Кайдаш пішов у вівторок служити за паламаря (Неч.-Лев.). 4. Зварич мав нагоду переконатися сам (Р. Купчинський). 5. Пан тільки хотів його взяти, а він – пурх та й вилетів у відчинене вікно (Нар. тв.). 6. Я тілом дужий, духом чистий: в мені землі моєї кров (Д. Павл.). 7. Ляльковий театр – це одне з найулюбленіших видовищ дітей дошкільного віку (Із підручника). 8. Невідоме страшне саме через те, що воно невідоме (Ю. Шовкопляс).

7. Над плесом озера я юність пригадав, вечірні небеса і посвист крил пташиних (М. Рил.).

8. Потрібен мир – заводу і хатині, і джунглям, і березовим гаям, каштанам Відня, дзвонів Хатині, і київським та курським солов'ям (М. Лубк.); В'їдається у степ завзята праця (М. Бажан); Немов душею п'ю твого труда весну я в радості степів, у гомоні дібров (В. Сосюра); Широка річка темним люстром чорніє в неї під ногами (Б. Грінченко); Вже листячко кволе на вишнях та сливах світиться (В. Гончарук); Раптом перед нею з усім жахом стала дійсність (Газ.)

9. Ночувати, вчитися.

Варіант 4

5. 1. Всі троє – хірург, асистент і сестра – ствердно хитнули йому головами (О. Довженко). 2. Одна помилка завжди тягне за собою низку інших! (О. Довженко). 3. Сади Семіраміди — одне з семи чудес світу (Газ.). 4. Довгі два дні стояли між мною і моїм коханням (Газ.). 5. Хтось болючо близький, хтось, хто мусив загинути, – ось зацілів (Є. Маланюк). 6. Бо їй було багато тисяч літ (О. Пахльовська).

6. 1. Та й давай вони пошепки говорити про ті гроші (Нар. тв.). 2. А отаман гнув бога до землі, ось-ось мав покласти його на лопатки! (Б. Харчук). 3. Ти занадто романтик (О. Гончар). 4. Як же без мене ти будеш рости? (О. Олесь). 5. Україна – одна з небагатьох країн у світі, прадавня назва якої походить, певно, не від імені народу, а має астральне, сонячне походження (О. Шокало). 6. Я ради цього ладна жить (Л. Кост.). 7. Оця реальна мить вже завтра буде спомином (Л. Кост.). 8. П. Г. Тичина почав писати у чорні літа заборони українського слова (Журн.).

7. Садам юність розквітла на донецькій землі (В. Сосюра).

8. Віра в рідну свою батьківщину починається з віри в людину (Н. Забіла); Листя слухає вітру зітхання і гортає сумні прапори. На покірну красу умирання сонце дивиться сумно згори (В. Симоненко); Способом накладання фарб майстер також підсилює ефект світла (І. Барківський). Згадка про Наталку дряпнула по душі (Ю. Мушкетик); На могилі кобзар сидить та на кобзі грає (Т. Шевч.); Чимало овочевих мають гарні квіти та плоди (С. Покровський).

9. Різьбити, в'язати.

Варіант 5

1. 1. І обнявся сміх з журбою, ненависть – з любов'ю (В. Сим.). 2. Не я один духовну спрагу маю (О. Гончар). 3. Кілька потоків думок з ревінням розривали його голову (М. Стел.). 4. Пасуться в душах табуни табу (Л. Кост.). 5. «Лебеді материнства» – своєрідний заповіт В. Симоненка (Із підр.). 6. Вони обидві ще довго житимуть у мареннях про втрачене (Р. Горак).

2. 1. А Кирило його булавою – гуп (Нар. тв.). 2. Жити серед саду – це значить збагнути саму сутність буття (І. Цюпа). 3. Маркіян із Дмитром з дитинства були нерозливвода (Газ.). 4. А вони як кинуться купою до столу (П. Куліш). 5. Ось візьму дошию сорочину, у портфель букварика вкладу, вперше в школу проведу дитину і забуду хоч на день біду (В. Ткаченко). 6. Він народився в сорочці (Ю. Шовкопляс). 7. І раптом все блискавично,

за один день почало переінакшуватися в її душі (М. Стел.). 8. Широкою була сфера використання рушників... (Г. Бондаренко).

3. І новий, святковий день широко розгорнув лебедині крила (Ю. Зб.).

4. Народна медицина використовує коріння чемерника для лікування кашлю, плевриту (О. Бойченко); Біля трухлявого пенька на куці скрутився чорний вуж (В. Дрозд); Через просіку пролетіла довга сива волосінь павутини (В. Дрозд); Страшний лікарський присуд злякав усіх (Ю. Мушкетик); А по Печерській горі росла тоді скрізь дика пуща (П. Куліш); Ковдри і рядна виткані на верстаті матусею (В. Дрозд).

5. Плекати, приїхати.

Варіант 6

5. 1. У клубі було повнісінько людей, ніде голці впасти (Газ.). 2. «Аве Марія» І. Багряного спричинила великий переполох у радянській літературній критиці (Газ.). 3. Скільки ще пісень, ще скільки слів неказаних у серці (В. Сосюра). 4. Тільки «так» чи «ні», «за» чи «проти» мало сьогодні сенс (П. Загреб.). 5. Громаддя хмар повільно проплива (О. Пахл.). 6. Лиш ходить смерть з кривавою косою (Л. Кост.).

6. 1. Люди посунули юрмою. Ніхто не хотів бути передній (Б. Харчук). 2. А він тут глип (П. Куліш). 3. Доля дозволила побачити йому минуле України тільки на мить (Р. Іваничук). 4. Він його булавою луп та луп. Аж луна йде (Нар. тв.). 5. Добре говорити – значить просто добре думати вголос (Е. Ренан). 6. Крім цього, Левко порадив йому те, чого сам ніяк не міг зібратися зробити – оглянути місто (В. Підмогильний). 7. Ляльковий театр – це одне з найулюбленіших видовищ дітей дошкільного віку (Із підр.). 8. Андрій Григорович терпить не міг їздити з великим багажем (В. Вин.).

7. А на той голос подає голос Маланчине серце (М. Коц.).

8. Над довгогудучим простором, над арками через Дніпро блискучим промчав метеором розгонистий поїзд метро (М. Бажан); Вертає сонце з вогняного рейду в бузково-сірий, волохатий сон (В. Дрозд); Так ось вона – ця круча Альбіону, вапнисто-білий, невисокий щит (М. Бажан). Аж ось з хлопцем старий кобзар в село шкандибає (Т. Шевч.); Раптом всі говоритимуть про нього, показуватимуть на їхню хату (Ю. Мушк.); Поклав альбом та олівець у свій бувалий не в одних бувальцях старий і зморщений портфель (В. Шевчук).

9. Шити, доглядати.

Варіант 7

5. 1. Сто зозуль кувало щовесни (Б. Олійник). 2. Клубки остраху забилися в дівочій душі (М. Стел.). 3. Тисячне «ура!» грозою сколихнуло

податливі набряклі луки (М. Стел.). 4. Оцих тополь приречених кортеж довічно супроводить Україну (О. Олесь). 5. А тривожне «бути чи не бути?» страшно над планетою висить (М. Луків). 6. Клапті спогадів напливають на чоловіка (З газ.).

6. 1. Ми давай дякувати (П. Куліш). 2. Феодосійська галерея стала своєрідною школою мариністичного живопису (О. Довженко). 3. Цареві блазні і кати, Раби на розум і на вдачу, В ярмо хотіли запрягти її, як дух степів гарячу, і осліпити й повести На чорні торжища незрячу (М. Рил.). 4. Акації стояли саме в цвіту, завітчані безліччю білих китиць (Неч.-Лев.). 5. Говорити – не горох молотити (Нар. тв.). 6. День був ясний, сонячний, починалось бабине літо (І. Ле). 7. Хвилину тому був я чародій (М. Вінгр.). 8. Ніхто не повинен говорити того, крім мене (Марко Вовчок).

7. Минуле ж сивим попелом припало (В. Захарченко).

8. Цей високий куш з матовою темно-сірою корою, з великим овальним листям і густими китицями суцвіть – оздоба рідного краєвиду. Успішно застосовували сік ягід черемхи для лікування гнійних ран (І. Муратов); Чемерник зустрічається у листяних лісах Карпат (І. Барківський); Місяць став уже на небі нижче, світить по траві, по кущах, по деревах (П. Куліш); Дівчина кинулася до дверей і повернула ключем (Б. Грінченко); Золотиста солома пахла літом (В. Сим.).

9. Танцювати, турбуватися.

Варіант 8

5. 1. Хтось із пасажирів згадав, як отут, на цій набережній, зародились і набрали широкого розголосу молодіжні походи з озеленення міста (Я. Баш). 2. Кілька потоків думок з ревінням розривали його голову (М. Стел.). 3. «Патетична соната» М. Куліша – відповідь на «Дні Турбіних» М. Булгакова (Газ.). 4. Один дурень закине у воду сокиру – десять розумних не витягнуть (Нар. тв.). 5. П'ять кораблів гордо мчать по вкритому піною морю (І. Сенченко). 6. Страшна газова гангрена вразила його руку. Три дні не спускав з неї очей Орлюк (О. Довженко).

6. 1. Хто ж це додумався викопати отут криницю й отак посадити поруч горобину і калину? (І. Цюпа). 2. Щоб у дні космічної ракети солов'я були не в силах зрозуміть? (М. Рил.). 3. Засоромились дівчата і давай бовтять полотнищами (П. Куліш). 4. Кіт хап кабана за хвіст (Нар. тв.). 5. Всі ми здатні родити лише дрібні гіркущі яблучка (Л. Костенко). 6. Чому не птахи ми з тобою? (О. Олесь). 7. Великі поети не вміють писати віршів (Л. Кост.). 8. А хто ж вам право дав одняти у народу велику гордість – пісні? (Л. Кост.).

7. Сонце вже високо піднялось над горами і пестило сині ліси (І. Сенченко).

8. Громаддя вершин примарами встають навкруги (В. Дрозд); Мандрівникам завжди притаманні і радощі, і каяття. В невпиннім русі і шуканні порука вічного буття (Є. Досвітній); Пахнула доба космічним хлібом (Кочерга); Тільки козацькою одвагою і держиться на Україні стародавня Русь і благословенна віра (П. Куліш); Очі метнулись йому назустріч, прощали все (Ю. Мушкетик); Після третіх півнів він вийшов на просторе шкільне подвір'я (М. Стел.).

9. Співати, зцілитися.

Варіант 9

5. 1. Щось нове у серці забриніло, мов сп'янило запахом суцвіть, – будить думку і бадьорить тіло. Але що? Не можу зрозуміть (В. Сосюра). 2. Сімсот соколят на одній подушці сплять (Нар. тв.). 3. «Феномен доби» приніс Стусові в нагороду тюрми, табори, заслання (Газ.) 4. А хіба ж ми з вами не в казці живемо? (Леся Українка). 5. Іван Іванович опустив голову на груди (В. Захарченко). 6. І скільки вас в борні розбились об граніти? (О. Олесь).

6. 1. Не міг він, бідолаха, пережити такого лиха, та мусив могти (М. Стел.). 2. Мати Федькова хап Федька і так торсонула (В. Вин.). 3. Вона збиралась мазать припічок (Неч.-Лев.). 4. Покликання не якась абстрактна сила поза людиною. Це сама людина, її внутрішні духовні сили, її здатність бачити, розуміти, виховувати себе (В. Сух.). 5. «Звенигора» в моїй свідомості відклалася як одна з найцікавіших робіт (О. Довженко). 6. Ніколи не покину я співати про землю, щастя і красу (О. Гончар). 7. Молоденький місяць став шляхи верстати, щоб могла людина риг його дістати (А. Малишко). 8. Ми світ навчили розмовляти, коли знеміг він з німоти (В. Коротич).

7. Над квітнем вітер голосом лісів в зелений колір день новий фарбує (Гр. Тют.).

8. Він летів назустріч квітці привітати срібним дзвоном (О. Олесь); Дід Карпенко ходить щонеділі у степу шукати бозна й що (Л. Кост.); Ти навчила мене змалку поважати старих (І. Цюпа); Люди часто стають ворогами без причини (В. Сим.); Через віки, а то й через роки ріка вже стане спогадом ріки (Л. Кост.); Ось чайка вибухла стрілою і стала витись в вишині (О. Олесь).

9. Виховувати, майструвати.

Варіант 10

5. 1. Максим з Настею колись були друзями (Газ.). 2. Кайдаш сів з ними за стіл і почав балакати (Неч.-Лев.). 3. Чумацький віз рипить піді мною (О. Довженко). 4. Більшість моїх оповідань перекладені на

російську мову (М. Коц.). 5. Минуло отак зо два тижні (З газ.). 6. Кожна з річечок мала свій колір води (З підр.).

6. 1. Вони вийшли на річку і гайда на Голохвацький шлях (М. Хвильовий). 2. День обіцяв бути сонячним і ясним (О. Донченко). 3. Не встиг лісник навіть опустити палицю, як вовк важким ударом свого тіла звалив його на сніг (Є. Гуцало). 4. Бджоли та мурахи можуть нормально жити лише в компанії з двадцяти п'яти комах (Із підручника). 5. Наша кішка – в ліжку скік! (Н. Забіла). 5. Я гордий був. Принаймні хоч гордині ніхто не сміє збавити людині (Л. Кост.). 6. Я ж був готов за ті стіни вмирати (Л. Кост.). 7. Я щось маю розпитати (Т. Шевч.). 8. І Яворницький, цим питанням якось упокорений, посмирнішав, подобрішав одразу і, звертаючись до натовпу, справді став про собор цей оповідати (О. Гончар).

7. Над сивою від роси долиною все нижче опускався вечір (М. Стел.).

8. Вже третій день живу у лісі (Л. Кост.); Чи викинути серп і йти байдикувати, чи долю проклясти за лютий недорід (В. Сим.); Над берегом висів солоний туман од дрібних бризків (М. Коц.); На фронті виробилася армійська звичка швидко орієнтуватися і приймати рішення (А. Шиян); І дуб посадили на прикмету проїжджаючим (Т. Шевч.); Очі від утоми закрились (П. Мир.).

9. Читати, просити.

Варіант 11

5. 1. Хвилею зеленою здіймається Батийова гора (М. Рил.). 2. На землі багато квітів. Поміж ними є одна (А. Чубинський). 3. Частина майдану коло Свейської брами оточена муром (Леся Українка). 4. Два із них [вітряки] ліниво хрестяться на місяць, а третій стоїть нерухомо (М.Стел.). 5. І враз сталося щось незвичайне (М. Коц.). 6. З жита раптом виринає Русалка Польова (Леся Українка).

6. Хто властен виплескати море? (М. Рил.). 2. Як же без мене ти будеш рости? (О. Олесь). 3. Ледве вони закінчили копати, аж ось загуркотіли моторами великі вантажні машини (О. Копиленко). 4. Я вірші став писати під вечір золотий (В. Сосюра). 5. Очі не в змозі були відірватися від його карих очей (А. Шиян). 6. От один із тих посланців – кахи. А Кожум'яка і жахнувся (Нар. тв.). 7. Любов'ю хворий до народу – «здоровим» бути не хочу я (В. Сосюра). 8. Чи завжди кіт з собакою є ворогами? (Газ.)

7. Світить сонце тривожно з лазурних висот (В. Сосюра).

8. Протилежний недалекий берег темнів нерівною стіною осоки й очерету (Є. Гуц.); У всі кінці гадюками розлізлися рельси (І. Григоренко);

Вона міцно поцілувала дочку й вийшла чорним ходом (Б. Грінч.); Високі гори обступають її з трьох сторін амфітеатром (Неч.-Лев.); Уперше вона побачила його в своїх сусідів Гримичів (М. Стельмах); Додому він вертався умирати (Л. Кост.).

9. Спати, малювати.

Варіант 12

1. За непослух забере тебе «Той, що в скалі сидить». 2. Бабине літо висіло на віттях, як прядиво (Леся Українка). 3. Дмитрик з Гаврилком вчепились ззаду за сани і причаїлись (М. Коц.). 4. Далеко од берега грає в морі табун веселих дельфінів. 5. Ця ідея фікс прийшла до нього якимось несподівано. 6. Тридцять років минуло відтоді (І. Цюпа).

2. Я тоді зліз на купу лози та ну гойдатися, та й ну гойдатися (О. Довж.). 2. Ну, а вмів же бути і суворим, і безжальним бути Вишня міг (М. Рил.). 3. Салям алейкум – значить «мир вам» (Газ.). 4. Залишилися вільними п'ять кімнат (Газ.). 5. Вона любила цілувати їх в руки, кланятися (Неч.-Лев.). 6. Віддзеркалене світло здається кришталевим чистим (І. Барківський). 7. Стати справжнім господарем – ось, сину, завдання (М. Стел.). 8. Ми світ навчили розмовляти, коли знеміг він з німоти (В. Корот.).

3. У морі радості і мук життя нове цвіло, зростало (В. Сосюра).

4. Од переляку на його лобі виступив дрібний холодний піт (Неч.-Лев.); Вся круча по самі вінця налита прозорим, розплавленим жаром (О. Гончар); Буйна листва кущів синіла від рясної роси (М. Коц.); Цілу ніч до зорі я не спала (Л. Українка); Василь дістав завдання дійти до села і дізнатися про всі події (М. Стел.); Чутка про маєток у тридцять тисяч не давала нікому покою (П. Мир.).

5. Працювати, жити.

Критерії оцінювання лабораторних робіт

Роботи оцінюються 5 балами. Таким чином:

5 балів: студент успішно виконав усі завдання, без суттєвих помилок.

4 бали: студент успішно виконав завдання, але допустив окремі помилки.

3 бали: студент у виконаних завданнях допустив значні помилки.

2 бали: студент неякісно виконав завдання або ж не виконав окремі, допустив багато помилок, що свідчить про необхідність повторення теми і повторного виконання аналогічного завдання.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Окремі питання із синтаксису та історії його вивчення виносяться студентам на самостійне опрацювання. Це означає, що студент має опрацювати рекомендовану до курсу літературу з необхідного питання, підготуватися до теоретичного опитування та практичного застосування, вироблення необхідних вмінь і навичок. Перелік таких питань для студентів денної форми навчання:

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Історія вивчення синтаксису	2
2.	Історія вивчення речення у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці	2
3.	Історія вивчення головних членів речення	2
4.	Сутність та історія вивчення односкладних речень	2
5.	Історія вивчення другорядних членів речення	2
6.	Проблема виділення другорядних членів речення у сучасному мовознавстві	2
7.	Історія вивчення неповних речень	2
8.	Історія вивчення відокремлених членів речення	2
9.	Історія вивчення складносурядних речень	2
10.	Історія вивчення складнопідрядних речень	2
11.	Історія становлення і типологія складних безсполучникових речень	2
12.	Історія становлення і типологія складних багатокomпонентних речень	2
13.	Речення як основна синтаксична одиниця	2
14.	Основні ознаки речення	2
15.	Речення і висловлення	2
16.	Структурно-семантичні типи речень	2
17.	Координація форм підмета і присудка	2
18.	Тире між підметом і присудком	2
19.	Синтаксично-нечленовані речення (слова-речення); їх структурно-семантичні різновиди	2
20.	Вокативні речення	2
21.	Принципи класифікації другорядних членів речення	2
22.	Приєднувальні конструкції як специфічні різновиди неповних речень	2
23.	Критерії розмежування порівняльних зворотів та інших порівняльних конструкцій	2

24.	Правила відокремлення поширених і поширених прикладок	2
25.	Правила відокремлення обставин	2
26.	Розмежування однорідних і неоднорідних означень	2
27.	Стилістичні функції вставності та вставленості	2
28.	Семантико-синтаксична структура речення	2
29.	Семантично елементарні і неелементарні прості речення	2
30.	Типи синтаксем у простому реченні	2
31.	Предикатні та субстанціальні синтаксеми	2
32.	Вторинні адвербіальні, модальні та атрибутивні синтаксеми	2
33.	Актуальне членування речення	2
34.	Принципи класифікації складнопідрядних речень	2
35.	Розділові знаки у складносурядному реченні	2
36.	Розділові знаки у складнопідрядному реченні	2
37.	Розділові знаки у складному безсполучниковому реченні	2
38.	Пряма, непряма і невласне пряма мова	2
39.	Розділові знаки при прямій мові	2
40.	Розділові знаки при цитатах	2
41.	Розділові знаки у періоді	2
42.	Порядок слів у простому реченні	2
43.	Принципи української пунктуації	2
44.	Система розділових знаків та їхні основні функції	2
45.	Основні правила вживання коми	2
46.	Основні правила вживання крапки з комою	2
47.	Основні правила вживання тире	2
48.	Основні правила вживання двокрапки	2
49.	Розділові знаки при звертаннях, вставних і вставлених конструкціях	2
50.	Розділові знаки при відокремлених означеннях	2
51.	Розділові знаки при порівняльних конструкціях	2
52.	Розділові знаки при однорідних членах	2
	Разом	104

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

Індивідуально-дослідне завдання передбачає вивчення наукової літератури з відповідної проблеми, опрацювання художніх текстів із сучасної української літератури (творів М. Стельмаха, Олеся Гончара, П. Загребельного, І. Багряного, Л. Костенко, М. Вінграновського, Є. Гуцала та ін.), аналіз, систематизацію та узагальнення мовних явищ. Виписаних і проаналізованих мовних одиниць (із контекстом) має бути близько сотні.

Теми індивідуальних навчально-дослідних завдань:

1. Складені підмети у мові творів...
2. Складені дієслівні присудки у художньому дискурсі ... (напр., Миколи Вінграновського).
3. Складені іменні присудки у художньому дискурсі...
4. Складні присудки у художньому дискурсі...
5. Відокремлені означення у художньому дискурсі...
6. Відокремлені прикладки у художньому дискурсі...
7. Відокремлені обставини у художньому дискурсі...
8. Уточнювальні члени речення у художньому дискурсі...
9. Складносурядні речення у художньому дискурсі...
10. Складнопідрядні речення у художньому дискурсі...
11. Складні безсполучникові речення у художньому дискурсі ...
12. Складні ускладнені конструкції у художньому дискурсі...

Система роботи над виконанням ІНДЗ

1. Актуалізувати знання з обраної теми (напр., обрано тему 1, то слід повторити матеріал про види і засоби вираження складених підметів).
2. Вибрати твір будь-якого автора з вищеназваних.
3. З тексту аналізованого твору вибрати (шляхом суцільного виписування) усі речення, у яких є аналізоване мовне явище (напр., складені підмети).
4. Проаналізувати вибрані речення (напр., погрупувати їх залежно від типу і способу вираження аналізованого явища).
5. Виконаний аналіз із усіма вибраними контекстами здати у друкованому вигляді у вказані викладачем терміни.

Критерії оцінювання ІНДЗ

Виконана робота оцінюється 10 балами.

10– 9 балів (відмінно):

Студент вільно володіє основною синтаксичною термінологією, опрацював обраний текст у повному обсязі, самостійно і правильно

виконав аналіз синтаксичних одиниць, грамотно виклав виконаний аналіз і оформив його за відповідними стандартами.

8–7 балів (добре):

Студент орієнтується у синтаксичній термінології, опрацював обраний текст у повному обсязі, самостійно і в основному правильно (з допусканням незначних помилок) виконав аналіз синтаксичних одиниць, у цілому грамотно виклав виконаний аналіз і оформив його за відповідними стандартами з окремими помилками (правильність – у межах 75–90 %).

6–5 балів (задовільно):

Студент частково опрацював обраний текст, виконав аналіз синтаксичних одиниць із значними помилками (правильність – у межах 60–74 %), до оформлення виконаного аналізу є значні зауваження.

4–1 бал (незадовільно):

Студент неякісно виконав і оформив завдання, допускаючи велику кількість помилок і не дотримуючись стандартів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ОСНОВНА:

1. Бевзенко С.П. та ін. Сучасна українська мова. Синтаксис : навч. посіб. / С.П. Бевзенко, Л.П. Литвин, Г.В. Семеренко. – К.: Вища шк., 2005. – 270 с.
2. Дудик П. С. Синтаксис української мови : підручник / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 384 с.
3. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : курс лекцій / уклад. О.В. Дуденко. – Умань: Візаві, 2014. – 115 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Синтаксис української мови: навчальний посібник / уклад. О. В. Дуденко. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2016. – 208 с.
2. Слинько І.І. Синтаксис сучасної української літературної мови: Проблемні питання: Навчальний посібник / І.І. Слинько, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; За ред. М. Я. Плющ. – К.: Вища школа, 2005. – 414 с.
4. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник / К. Ф. Шульжук. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 408 с.

ЗМІСТ

Лабораторна робота № 1.	
Тема: Словосполучення.....	3
Лабораторна робота № 2.	
Тема: Головні члени речення.....	9
Лабораторна робота № 3.	
Тема: Другорядні члени речення.....	16
Лабораторне заняття № 4.	
Тема: Просте неускладнене речення.....	21
Лабораторне заняття № 5.	
Тема: Розділові знаки у простому ускладненому реченні.....	27
Лабораторна робота № 6.	
Тема: Складнопідрядне речення.....	30
Лабораторна робота № 7.	
Тема: Складні синтаксичні конструкції.....	37
Лабораторна робота № 8.	
Тема: Пунктуація у простому та складному реченні.....	44
Лабораторна робота № 9.	
Тема: Головні та другорядні члени речення.....	55
Самостійна робота.....	64
Індивідуальне навчально-дослідне завдання.....	66
Рекомендована література.....	67